

บทที่ 11

จักรวรรดิจีน : ราชวงศ์ชิงกับความรุ่งโรจน์

เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1644 กองทัพแมนจู (Manchu) ได้ย้ายตราเข้ามหานครปักกิ่ง จักรวรรดิจีนได้ตอกย้ำในเงื่อมมือของราชวงศ์ใหม่ซึ่งเป็นราชวงศ์ต่างด้าวที่เรียกันทั่วไปว่า ราชวงศ์แมนจู (Manchu Dynasty) และมีชื่อทางการว่า ราชวงศ์ชิง หรือ เชิง (Ch'ing Dynasty; ค.ศ. 1644–1912)

การสถาปนาอำนาจแมนจู

1. ชาวแมนจูคือใคร?

จักรวรรดิอันยิ่งใหญ่ได้ลื้นสุดอำนาจลงด้วยน้ำมือของอนารยชนแมนจู ผู้เป็นชนพื้นเมืองของแมนจูเรีย (Manchuria, ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนปัจจุบัน) รู้จักกันในนามของพวกชูเชิน (Su-shen) ประกอบอาชีพปล่าสัตว์และทำการประมง ชาวแมนจูขึ้นชื่อว่าเป็นนักรบที่เหี้ยมเกรียมมาก ตามเชื้อสายที่สืบมาจากอนารยชนตุนกุล (Tungus) กลุ่มหยูเจิน (Jurchen) ผู้เคยเรืองอำนาจตั้งแต่จักรวรรดิราชวงศ์จิん (Chin, ค.ศ. 1115–1234) ในภาคเหนือของจีน ในศตวรรษที่ 13 จักรวรรดินี้ตกไปอยู่ภายใต้ฉาヤอำนาจของจักรวรรดิมองโกล กลุ่มหยูเจินกลับเป็นไทรคัรังหนึ่งในสมัยหมิง มีความล้มพังอับจีนตามระบบการส่งเครื่องราชบรรณาการแก่จีน จีนได้ใช้กุศโลบายกุมบังเหียนพากหยูเจินด้วยการแยกสลายพลังหยูเจิน โดยการยุยงปลูกปั่นให้แตกแยกกันเอง จนต้องพึงพาอาศัยอำนาจจีนเพื่อปกป้องตนเอง (Divide and rule) จีนจัดตั้งพากหยูเจินเป็นกองบัญชาการ ชาญแดนจีน (Commanderies) 178 แห่ง แบ่งเป็นกองบัญชาการหลัก 3 แห่งของกลุ่มหยูเจิน สามกุลมีคือ กองบัญชาการของกลุ่มเจียนโจ (Chien-chou) กลุ่มไฮชี (Hai-hsi) และเยอเหยิน (Yeh-jen) ตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อ กัน แต่เป็นกลุ่มส่งเครื่องราชบรรณาการแก่จีนประจำปี คือ แม่ ขนสัตว์ และโสม (Ginseng) จีนแต่งตั้งตำแหน่งหัวหน้าและให้ยศสถาบันศักดิ์แก่หัวหน้ากุล และได้เพิ่รพยายามใช้อารยธรรมเป็นสื่อกลืนกลุ่มหยูเจินให้เป็นจีน อีกทั้งยังคงใช้กุศโลบายแยกสลายพลังหยูเจินโดยยุยงปลูกปั่นให้เป็นปรปักษ์กันเอง เพื่อแสวงหาโอกาสเหมาะสมที่จะเข้าครอบครองชนกลุ่มนั้นเสีย กลุ่มหยูเจินนี้คือต้นสายบรรพบุรุษของชาวแมนจู ในศตวรรษที่ 17 ชาวแมนจูอาศัยอยู่ในแมนจูเรียภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเคียงข้างคนจีนที่อาศัยอยู่ในเหลียวตุง (Liaotung) การติดต่อกันทำให้ชาวแมนจูถูกอารยธรรมจีนกลืนรู้จักการเพาะปลูก สร้างป้อมค่าย คุ้มหาสน์ วัดและวัง

2. ชาวแมนจูกับการสร้างอำนาจ

เป็นเวลาหลายร้อยปีแล้วที่โคลตระกูล (Clan) ของพวากหุยเจนได้พิฆาตกันเองเพื่อความเป็นใหญ่ตามกฎโอลบายของจีน ที่นับว่ารุนแรงมากคือ การพิฆาตกันครั้งใหญ่ใน ค.ศ. 1574 และ 1582 ในกองบัญชาการชายแดนของกลุ่มเจียนโจว ระหว่างฝ่ายขัยที่นำโดยโคลตระกูล ไอชิน กิโอโร (Aisin Gioro) ที่襟สนับสนุนกับฝ่ายขาวที่นำโดยโคลตระกูลเยอหนานรา (Yehenara) ฝ่ายขัยเป็นฝ่ายปราชัยแล้วกลับซึ่งอำนาจกันเอง ใน ค.ศ. 1583 นูฮาชี (Nurhaci, ค.ศ. 1559–1626) ได้ตั้งตนเป็นผู้นำฝ่ายขัย นับแต่นั้นมา ชาวแมนจูมีผู้นำทางทหารที่แกลังล้าติดต่อ กันถึง 3 คนในการสร้างจักรวรรดิเข้าครอบครองจีนสำเร็จใน ค.ศ. 1644 ได้แก่ นูฮาชี อาปาไฮ (Apahai, ค.ศ. 1592–1643) และดอร์กง (Dorgon, ค.ศ. 1612–1650) ด้วยความสามารถสูงยิ่ง ผู้นำได้จัดตั้งการปกครองและการทหารที่มีประสิทธิภาพขึ้นมา

การทหารแมนจูพัฒนามาจากการจัดกำลังในเฝ่าต่าง ๆ ผู้นำเฝ่าเป็นผู้นำทางทหาร อำนาจหน้าที่ในการปกครองและการทหารตกอยู่ที่หัวหน้าเฝ่า การทหารจึงพัฒนาเป็นการทหารของตระกูลหัวหน้าเฝ่า นูฮาชีได้เปลี่ยนแปลงการทหารโดยเน้นให้อำนาจหน้าที่ของผู้นำทางทหารต้องชัดอยู่บนพื้นฐานของประสิทธิภาพการทหาร ใน ค.ศ. 1601 เขายัดตั้งระบบกองกำลังทหารใต้ร่มธง (Banner System) ขึ้น โดยพัฒนามาจากการจัดกำลังรบแบบเดิมของเฝ่าที่นิยมจัดเป็นกลุ่มย่อย หน่วยรบพื้นฐาน (1 guala) เริ่มตัวยกำลังพล 10 คน แล้วขยายไปถึง 300 คน (1 company) หน่วยรบระดับกลาง (1 Jiala) ประกอบด้วยหน่วยรบพื้นฐาน 5 หน่วย เทียบเท่ากรม (Regiment) ในความหมายทหารปัจจุบัน มีกำลังพล 1,500 คน และหน่วยรบระดับสูงเป็นกองกำลังใต้ร่มธง (1 Banner) ประกอบด้วยหน่วยรบระดับกลาง 5 หน่วย มีกำลังพล 7,500 คนเทียบเท่ากองพล (Division) ในความหมายทหารปัจจุบัน ทุกกองพลมีองค์ประกอบที่มีสีเฉพาะประจำ จึงเรียกว่า กองพลธง (Banner) เป็นการจัดกระบวนการรบในยุทธภูมิ (Battle field formation) เป็นหน่วยที่ทำหน้าที่รบและปักครอง มีหน้าที่ขันทะเบียนกำลังผู้คน จัดเก็บภาษี เรียกเกณฑ์แรงงานเพื่อการโยธา เรียกเกณฑ์เป็นทหารระดมพล ตลอดไปจนถึงการปฏิบัติการข่าวกรองหาข่าวจากความประชาราษฎร์ ชาวแมนจูได้พัฒนาการทหารเพื่อปฏิบัติภารกิจทั้งรบและปักครอง ขนาดของกองพลจึงใหญ่และขยายออกไปเป็น 5 กองพลธง

ในยามสงบ กองพลธงและครอบครัวทหารประจำปักกิ่ติและปักครองประชาชน ในยามรบ กองพลธงทำหน้าที่รบ กองพลธงจึงเป็นกลไกจัดตั้งเพื่อส่งความ (War machine) อย่างมีประสิทธิภาพ ระหว่าง ค.ศ. 1634–1642 ชาวแมนจูจัดตั้งกองพลธงแมนจู 8 กองพล กองพลธงจีน 8 กองพล และกองพลมองโกล 8 กองพล รวมเป็น 24 กองพล มีกำลังพลประมาณ 180,000 คน กำลังพลเรือนและนี้ทำให้ชาวแมนจูมีพลังอำนาจทางทหารขึ้นมาอย่างแท้จริง พลังนี้ยังเป็นพลังสร้าง

พลังอำนาจทางเศรษฐกิจและการปกครอง สังคมเมืองจะมีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่สมัย 努海ชิแล้ว พลังอำนาจอันเติบใหญ่ของแมนจูนี้มีได้เป็นที่สังเกตเฉลียวใจสำหรับราชวงศ์หมิงแต่ อย่างไรเดีย

努海ชิได้ใช้ทั้งยุทธวิธีและสันติวิธีทางการทูตโดยเฉพาะการแต่งงานร่วมผู้ในการรวมผู้ ต่าง ๆ ไว้ได้ทั้งหมดในระหว่างปี ค.ศ. 1586-1607 แต่เม่นจูยังไม่เข้มแข็งพอที่จะเชิงหน้าจีนได้ 努海ชิจึงยังคงเจริญพระราชนิมตรีกับจีนพร้อม ๆ กันไปกับการพยายามรุกรานพากมองโกลด้วย ใน ค.ศ. 1607 努海ชิตั้งตนเป็นมหาข่าน (Great Khan) มีพระสมัญญานามว่า จักรพรรดิที่เคารพยิ่ง (Kundulen Han, "The Respected Emperor") เป็นพระจักรพรรดิที่สวรรค์ประทาน (T'ien-ming, the Heaven-designed Emperor) ราชวงศ์มีนามว่า ราชวงศ์จินสมัยต่อมา (Later Jin) จักรพรรดิใหม่นี้ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำซุนการี (Sungari หรือ มณฑลกิริน, Kirin ปัจจุบัน) แต่ก็ยังถือว่า เป็นดินแดนในขอบเขตสีมาของจีน มีการบักบั้นพรอมแต่นกันใน ค.ศ. 1608

努海ชิได้เริ่มรุกรานจีนตั้งแต่ ค.ศ. 1616 แล้ว โดยโจมตีเมืองต่าง ๆ ของจีนในเม่นจูเรีย 2 ปีต่อมา แม่นจูเรียทั้งหมดตกเป็นของ努海ชิ ใน ค.ศ. 1621 ได้มีการย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่ เหลียวหยาง (Liaoyang) ซึ่งใหญ่ที่สุดในเม่นจูเรีย แต่ต่อมาใน ค.ศ. 1625 ก็ย้ายไปเมืองเหอตูอาลา (Hetuala) ซึ่งเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า ชิงหยิง (Zingjing หรือ Shenjing) 努海ชิได้ทะยานขึ้นสู่อำนาจอันยิ่ง ใหญ่อย่างรวดเร็ว ข้าได้แสวงหาความมั่งคั่งด้วยการส่งเสริมการค้าขาย สินค้าออกที่สำคัญคือ ไข่มุก ชนสัตว์และโสม เมื่อมีฐานะมั่นคงทั้งทางการเมือง การทหารและเศรษฐกิจแล้ว 努海ชิจึงเริ่มรุกราน จีน จีนเองยังคงดำเนินกุศโลบายแยกสลายพลังแม่นจู โดยสนับสนุนโคตรตระกูลเยอหนาราของ กองบัญชาการทหารชายแดนฝ่ายขวา (Hai-hsi) การรุกรานได้เริ่มขึ้นใน ค.ศ. 1618 และสามารถ ปราบตระกูลเยอหนาราได้ใน ค.ศ. 1619 การรุกรานจีนยังคงดำเนินต่อไปจนถึง ค.ศ. 1626 努海ชิทรงต้องปืนใหญ่จีนประชวรหนักจนเสียจักรគศตลง อาป่าให้ได้สืบราชสันตติวงศ์เป็น จักรพรรดิหวงไหย (Huangtaiji, ค.ศ. 1626-1646) และสืบทอดนโยบายสร้างจักรพรรดิต่อไป

ในรัชสมัยของจักรพรรดิหวงไหย ชาวเม่นจูยังคงรุกรานจีนต่อไปตามแต่โอกาสจะอำนวย เมืองหลวงได้ย้ายไปตั้งที่มุกเด็น (Mukden, Shenyang ปัจจุบัน) ใน ค.ศ. 1635 หวงไหยโปรดให้ เลิกใช้คำเจียนเจวและหยูเจิน โดยให้เรียกชาวเม่นจูนับแต่นั้นมาว่า แมนจู (Manchu) คำนี้เป็น คำที่จีนเรียกเพียนมาจากคำหมาย-จู (Man-chu) ซึ่งเป็นนามเดิมของรัฐหยูเจินในสมัยโบราณ หวงไหยมีพระบรมราชโองการให้เลิกใช้คำแห่งมหาข่าน ให้ใช้คำว่า จักรพรรดิ เปลี่ยนนามราชวงศ์ จากจีนสมัยต่อมา เป็นชิง หรือ เชิงที่ยิ่งใหญ่ (Great Ch'ing) ในวันที่ 14 พฤษภาคม ค.ศ. 1636

การเปลี่ยนนามราชวงศ์ครั้งนั้นมีความหมายสำคัญเกี่ยวกับการทำปฏิทิน คตินิยมการพยากรณ์ โดยดูรูปติดทรายที่ໂປຣลงໄປ คติไทย-พยานและโลกราช 5 ประการ นามใหม่พังดูเป็นจีน กลมกลืนแปลว่า ความบริสุทธิ์ ความกระจ่างใหญ่หลวง (Great clarity) ซึ่งอาจจะถอดมาจาก ตัวอักษรแม่นจูที่แปลว่าฮีโร่บูรุษ (Hero)

จักรพรรดิหง旺ไหงได้ทรงพัฒนาการปกครองเข้าสู่แบบแผนเจื่นมาก ด้วยการจัดตั้ง ระบบราชการมีกระทรงถึง 6 กระทรง แทนแบบเดิมคือ กองพลอง มีส่วนราชการที่กำหนดที่ตัว ราชการและกระทรงชนกลุ่มน้อย ทุกกระทรงและหน่วยราชการมีเจ้ากระทรงหรือเจ้ากรม เป็น พระบรมวงศานุวงศ์ มีผู้ช่วยเป็นขุนพลจีน 1 คน ขุนพลมองโกล 1 คน องค์กรทั้งการทหารและการ ปกครองที่ได้จัดตั้งขึ้นในสองรัชกาลแรกของราชวงศ์ ย่อมทำให้การสร้างจักรวรรดิมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่โอกาสจังหวะเหมาะสมก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน

3. พิชิตจีนหรือชาติพัลิขิต?

ระหว่าง ค.ศ. 1610–1644 ราชวงศ์หมิงประสบความเสื่อมถอย灾难จากการปกครอง เต็มไปด้วยการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวง จักรพรรดิมีได้ทรงพระปรีชาสามารถ ทำให้อณาฯ พระราษฎร์มีได้รับความยุติธรรมและเกิดความทุกข์ยาก จนเกิดปฏิกิริยาตอบโต้ด้วยการลุกฮือ เป็นการจลาจลทั่วไป ความไม่สงบภายในเกิดขึ้นพร้อมกับการที่พวกแม่นจูคุกคามรุกรานจีน ใน การรุกรานจีน แม่นจูได้ทำลายอุปสรรคขวางหนทางตามรายทางด้วยการจัดตั้งรวมกำลังคนจีน ให้ เพาะปลูกเพื่อผลิตเสบียงอาหาร เกณฑ์ทั้งมองโกลและคนจีนที่มีความสามารถให้เป็นผู้จัดตั้งกองพลอง ยกย่องให้เกียรติศิริพย์ศุภคุณการแก่คนจีนที่มีความสามารถในการรบหรือในการปกครองที่ได้มามา สามีภักดีด้วย เป็นการจุงใจให้มีผู้คนมาสามีภักดีด้วยมาก ผู้มาสามีภักดีล้วนพลีซช่วยชาว แม่นจูในการสร้างจักรวรรดิ ที่สำคัญคือบรรดาแม่ทัพจีนคือ หงเจิงโจว (Hong Cheng-chou) กงอู่เต้อ (Kong Youde) เกิงจงหมิง (Geng Zhong-ming) ช่างเกอชี (Shang Kexi)

ตั้งแต่ ค.ศ. 1618 ทัพแม่นจูเริ่มรุกรานจีนอย่างแท้จริง จุดแรกคือ ฟูชุน (Fushun, มองหล เหลียวหนิง, Liaoning ปัจจุบัน) ต่อมาจีดได้ชิงເຫວົງ (Qinghecheng) ราชวงศ์หมิงตื่นตระหนก รับส่งทัพไปตั้งรับ สมครามใหญ่ได้เปิดจากขั้นที่ชาหู (Sarhu) ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของฟูชุน เป็นจุดทั่วเฉียวยหัวต่อสำคัญที่ทำให้ทัพแม่นจูมีชัยชนะมาก กองทัพจีนปกป้องภาคตะวันออก เฉียงเหนือได้สำเร็จใน ค.ศ. 1626 จักรพรรดิหง旺ไหงได้ออกศึกสืบต่อจากนูหาชี ทัพแม่นจูพิชิต มองโกลเลี้ยงใน (หลัง ค.ศ. 1631) รุกรานมองหลานชี (Shansi) จีหลี (Chihli) และภูมิภาคลุ่มแม่น้ำ อามูร์ (Amur Region) ครั้นการรุกรานจีนยังไม่คืบหน้าเท่าที่ควร หง旺ไหงได้เปลี่ยนแผนหันไป พิชิตเกาหลีก่อน (ค.ศ. 1637) และเป็นมิตรไมตรีกับพวกมองโกล จนสามารถอาศัยดินแดน

มองโกลเป็นทางผ่านของกองทัพแม่นจูไปรอบกรุงศรีฯ จึงต้องหาทางเดินทางที่กำแพงยักษ์ การบุกอย่างสืบต่อเนื่องตลอดราชกาลหลวงไทย ทำให้เจื่อนอ่อนกำลัง

สำเนาจดหมายจากจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่จะต้องพยายามครอบครองคือ ชันไห่กวัน (Shanhaiguan, Mountain and Sea Pass) ซึ่งเป็นด่านสำคัญเข้าออกระหว่างแม่นจูเรียกับจีน ตามแนวกำแพงยักษ์ ใน ค.ศ. 1636 ทัพแม่นจูรุกเข้าประชิดบริเวณรอบนอกทางทิศตะวันตกของนครปักกิ่งด้วยช้า 2 ปีต่อมาrukได้ใกล้ถึงมณฑลชานตุง (Shantung) แต่การรุกของแม่นจูส่วนใหญ่ ฝึกษณะเป็นการบุกเข้าปล้นสะดมเมืองสำคัญ ๆ เช้าริบทรัพย์สินและการต้อนกำลังผู้คนและสัตว์เลี้ยงพาหนะ แล้วล่าถอยกลับ มิได้เข้ายึดครองหรือปักครอง ทุกหนแห่งที่ทัพแม่นจูได้เข้าย้ายส่วนเหลือทั้งแต่ความพินาศอยับไปเบื้องหลัง แต่ถึงแม้จะแสดงพลังทหารที่น่าสะพรึงกลัวเพียงใด แม่นจูก็ยังไม่สามารถเข้าครอบครองแผ่นดินจีนได้ ถ้าไม่เกิดการจลาจลเป็นความไม่สงบภายในในจังหวะใกล้เคียงประสบการรับการบุกของแม่นจูจากภาคเหนือ

กบฏขานาที่ก่อการจลาจลทั่วไปล้วนสืบเนื่องมาจากภาวะแห้งแล้งเพาะปลูกมิได้ผลเต็มที่ ชาวนาตกรุกเข้าด้วยกันและยังถูกข้าราชการหน้าด้วยการที่ถูกปริศนาและค่าเช่า กบฏขานามีชาวนาผู้หิวโหยเข้าร่วมหลายพันคน ที่นับว่ารายแรงมี 2 กลุ่มคือ กบฏกลุ่มของหลีจือเฉิง (Li Tzun-ch'êng) ผู้ตั้งตนเป็นราชาที่เมืองชีอาน มณฑลส่านซี สถาปนาราชวงศ์ชุน (Shun) และกบฏขานานำโดย จางเสียนจุง (Chang Hsien-chung) กบฏหลีจือเฉิงมีแกนนำเป็นข้าราชการที่ถูกเนรเทศหรือถอดยศ ผู้ดี ทหาร และโจรมืออาชีพ จึงมิได้เป็นกบฏของชนชั้นที่ไม่มีการศึกษาอย่างที่เข้าใจกัน กบฏประกอบด้วยการถือครองที่ดินเสมอภาค ยกเว้นจากการเช่าและการเสียภาษี บันทิตผู้ทรงคุณธรรมจะได้รับการยกย่อง บรรจุจะถูกล้มล้างอำนาจจ้องอกไปและจะป้องชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ทุกหนแห่งที่กบฏหลีจือเฉิงยึดได้ จะมีการยึดทรัพย์สินของคนรวยไปแจกแก่คนจน แจกข้าวเปลือก และยึดที่ดินคืนจากเจ้าที่ดินที่ได้ไปโดยไม่ชอบ บังคับข้าราชการให้คืนทรัพย์สินที่ได้ไปโดยมิชอบ กบฏหลีจือเฉิงระบบหนักในการตัดวันตก ในวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1644 กบฏเข้าประชิดนครปักกิ่งในจังหวะที่พวกแม่นจูกำลังรุกรานลงมาตามแนวกำแพงยักษ์ แม่ทัพใหญ่อู่ชันกุย (Wu San-kuei) ผู้ปกป้องด่านชั้นให้กวนต้องรีบรุดกลับไปปกป้องนครปักกิ่ง แต่ไม่ทันการณ์ กบฏหลีจือเฉิงบุกเข้าเมืองได้ในวันที่ 24 เมษายน จักรพรรดิองค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์หมิงได้ทรงผูกพระศอปลงพระชนม์ชีพเสด็จสวรรคต ณ พระที่นั่งบนยอดเขาแห่งความหวัง (Prospect Hill) เนื่องหลังพระมหาราชวัง หลีจือเฉิงได้สั่งตามปราบกองทัพของอู่ชันกุยที่กำลังล่ากลับ ในขณะที่ที่ปรึกษาใหญ่ฝานเหวินเฉิง (Fan Wen-ch'eng) ได้แนะนำให้ทัพแม่นจูตั้งทัพไว้ที่ชันให้กวน แล้วดำเนินการเจรจาหัวเราะล้อมเอาแม่ทัพอู่ชันกุยเป็นพวก

ผู้พิชิตจีนคือ ตօกง พระราชโอรสองค์ที่ 14 ในจักรพรรดินูหาชี ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์จักรพรรดิฟุหลิน (Fulin) ผู้ทรงพระเยาว์เพียง 5 พระษา พระราชโอรสในจักรพรรดิอาปาให้

การพิชิตจีนเริ่มขึ้นด้วยการที่แม่ทัพอู่ซันกุยลอบติดต่อจากกับกองทัพเม็นจู แม่ทัพอู่ซันกุยมีความคับแคร้นใจหลายประการ การปักป้องนครบักกิ่งล้มเหลว ภารຍาน้อยคนโปรดถูกหลีกจือเฉิงจับกุมไป และกองทัพของตนถูกหลีกจือเฉิงไล่ล่า ลำพังทัพของตนคงปราบกบฏได้ยาก แม่ทัพอู่ซันกุยจึงต้องร่วมมือกับชาวเม็นจูในการปราบกบฏ โดยเปิดด่านชันให้กองทัพเม็นจูหลังไทรเข้าสู่แผ่นดินจีน เมื่อหลีกจือเฉิงแพชิญศึกเช่นนั้น ต้องเป็นฝ่ายล่าถอยกลับนครบักกิ่ง บรรดาแม่ทัพจีนเองก็รีบรุดกลับไปป้องกันพระนคร แต่กลับถูกสั่งประหารหมัดด้วยข้อหาใส่ศึกคิดผูกมิตรกับเม็นจู หลีกจือเฉิงได้จัดพระราชพิธีบรรมราชาภิเบกษาอย่างรีบด่วน แต่สถานการณ์ก็ยังคงรุदหน้าเกินแก้ไข หลีกจือเฉิงจึงส่งเพาพระมหาราชวงศ์และหอรับ (Tower) 9 แห่งของพระนครจนราบท่อันจะล่าถอยไปทางมณฑลชาานชี (Shaanxi) กองทัพเม็นจูได้ยาตราเข้าสู่นครบักกิ่งในวันที่ 6 มิถุนายน ค.ศ. 1644

อันที่จริงแล้ว กบฏหลีกจือเฉิงที่ยึดอำนาจได้แล้วกลับต้องเป็นฝ่ายปราชัยนั้นสืบเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ เมื่อหลีกจือเฉิงสถาปนาราชวงศ์ชุนและตั้งตนเป็นจักรพรรดิแล้ว มีได้ปราบปรามกลุ่มผู้มีอำนาจเดิมอย่างถ่องแท้จากต้นโคน อีกทั้งมีได้ระงับป้องกันกองทัพเม็นจูซึ่งตั้งอยู่ที่ด่านชันให้กวน บรรดาแม่ทัพผู้ชนะศึกศึกเทิมิเครส์เวยสุขมากกว่าจะรับต่อไป หรือตามปราบปรามบรรดาทัพต่าง ๆ ทุกหนแห่งที่สามารถจะท้าทายอำนาจจารูญได้ ชาวนาที่ควรจะเป็นมวลชนสนับสนุน กบฏหลีกจือเฉิงเองก็ไม่นิบทบท่าท่าที่ควร เพราะกบฏมีแต่คำวัญที่ปฏิบัติมิได้ตามนั้น ดังเช่น การปฏิรูปที่ดินเพื่อปฎิวัติความเป็นอยู่ของชาวนาที่ดำเนินไปรวดเร็วมากจนเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชาวนาจึงไม่มีการจัดตั้งเป็นพลังขึ้นมา เมื่อได้ชัยชนะ ชาวนาที่เป็นทหารมิได้รับเจก ที่ดิน แผนการจัดเก็บภาษีก็ยังไม่มีปรากฏแม้จะยึดอำนาจจารูญได้ กบฏหลีกจือเฉิงจึงไม่สามารถจะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้ กบฏชาวนาจังคงได้ชื่อว่าเป็นกบฏ รวมตัวกันเพราความคับแคร้นใจ แต่ปราศจากจุดประสงค์ในระยะยาวนาน เทียบมิได้กับฝ่ายเม็นจูซึ่งมีการจัดตั้งที่ดีกว่ามากทั้งในการปักครอง การทหารและเศรษฐกิจ กบฏหลีกจือเฉิงที่มีมวลชนสนับสนุนและควรจะมีการจัดตั้งรัฐบาลที่ดีจึงจบลงด้วยความปราชัย เกิดการปล้นสะดมฟ้าพันกัน กล้ายเป็นการปักครองด้วยความเหี้ยมโหด (Rule of Terror) อันเป็นที่น่าສลดใจสำหรับชนชั้นปัญญาชนจีน

ปี ค.ศ. 1644 ถือได้ว่าเป็นปีแห่งการดำเนินกุศโลภัยหลายชั้นหลายเชิงอย่างลึกซึ้ง แม่นจูได้เข้าครอบครองจีนอย่างเกินความคาดหมายของชาวเม็นจูและชาวจีน เป็นการได้แผ่นดินจีนอย่างง่ายดายแบบจะมิได้ใช้พลังอำนาจจากทางทหารเลย จนเกือบจะถือว่าเป็นการได้เปล่ามากกว่าจะเป็นการพิชิตด้วยกำลังแสนยานุภาพ ทั้งนี้ เพราะความไม่สงบภายใน การปักครองที่มีแต่การฉ้อราษฎร์บังหลวง และจักรพรรดิจีนมิได้ใส่พระทัยในพระราชกิจ เป็นปัจจัยหลักเอื้ออำนวยแก่ชาวเม็นจู การครอบครองจีนมิได้เกิดจากการที่กองทัพเม็นจูทรงพลานุภาพเหนือกว่าจีนแต่อย่างใด หากแต่เป็นการบังเอิญ เพราะสถานการณ์เอื้ออำนวยมากกว่า แม่นจูถือว่ากระทำการในนามของคน

จีนเพื่อกอบกู้นគรបកกົງໃຫ້ພັນຈາກມືອໂຈຣ ມີໄດ້ມີພຸດທິກຣມ “ຮູກຮານ” ຈຶນແລະລັ້ງອຳນາຈຣາຊວງຄໍ່ທົມງົດແຕ່ອຍ່າງໃດ ແມ່ເທົ່ອງູ້ຂັ້ນກຸຍເອງກີ່ຄືວ່າດົນມີໄດ້ເປັນໄສ້ສຶກ ທັພແມ່ນຈູ້ຄືອັນຮົມມີຕຽວ່ວ່າມີປາບກົງເພື່ອ “ລັ້ງແຄນໃຫ້ແກ່ເຈົ້າເຫັນອໜ້ວຂອງເຮົາແລະບາຣພັນຂອງເຮົາ” (“Avenging our sovereign and fathers”)² ຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດແດ່ສົດຄວາມນັບຄືອັນຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດເພື່ອຜູກໃຈຄົນຈຶນຢືນໂທຍັດພະຣາຊພິບີ່ຜົງ ພຣະບຣມຄພຈັກພຣຣິດແລະຈັກພຣຣິດນີ້

ໃນເດືອນຕຸລາຄຸມ ດ.ສ. 1644 ພຣະຮາຊສຳນັກແມ່ນຈູ້ໄດ້ຍ້າຍເນື່ອງຫລວງຈາກເນື່ອງມຸກເຕັນໄປສູ່ ນគຣບັກກົງ ຈັກພຣຣິດຟຸ່ລິນຸ້າທົງພຣະນາມາຢູ່ໄດ້ 8 ພຣະຫາໄດ້ທຽບຮັບພຣະບຣມຮາຊກົມເປັນ ຈັກພຣຣິດທຽບພຣະນາມວ່າ ຜູນຈືອ (Shun-chih, ດ.ສ. 1644–1661) ເປັນຄຽ້ງແຮກໃນປະວັດສາສຕຣີຈຶນ ທີ່ຂັນຕ່າງດ້າວໃດຄຽບຄອງຈຶນອຍ່າງຍ່າຍດາຍແລະສາມາດຄົດໝັ້ນໃນອຳນາຈຶນ 268 ປີ (ດ.ສ. 1644–1912) ຍາວນານກວ່າຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດຕ່າງດ້າວອື່ນທີ່ມີມາກ່ອນ

ກາຮສຕາປນຮາຊວງຄໍ່ບນແຜ່ນດິນຈຶນ

ແມ່ຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດຈະໄດ້ຄຽບຄອງຈຶນໂທຍັດພລັນທັນທີ (Coup de Main) ແຕ່ກາຮກ່າຍອຳນາຈຶນເປັນການອັນໄຫຫຼ່ງຫລວງ ຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດຕ້ອງໃຫ້ເວລາປະມານ 2 ຂໍ້ອາຍຸຄົນ ດີ້ວ່າ ຮະຫວ່າງ ດ.ສ. 1618–1683 ກວ່າຈະແຕ່ງຈົກຈຶນໄດ້ສໍາເວົງເຕີດຫາດໃນຮັບສມັຍຈັກພຣຣິດັກສີ (K'ang-hsi, ດ.ສ. 1662–1722) ຈັກວຽຣດີເຮືອງອຳນາຈຸ່ງໂຮຈົນສູງສຸດໃນຮັບສມັຍຈັກພຣຣິດເລື່ອນຫລຸງ (Ch'ien-lung, ດ.ສ. 1736–1795)

ຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດຕັ້ງມັ້ນໄດ້ດ້ວຍພລັງອຳນາຈາກທ່ານໜັ້ນ ໃນຮະຍະແຮກທີ່ຄຽບຄອງແຜ່ນດິນຈຶນ ມີ ກາຮຕ່ອຕ້ານອຍ່າງກວ່າງຂວາງ ຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດໄດ້ໃຫ້ພລັງອຳນາຈາກທ່ານທ່ານພຣະປຣາມເຕີດຫາດອຍ່າງຄອນຮາກ ຄອນໂຄນ ສມັຍແຮກຈຶນໄດ້ຂໍ້ອ່າວເປັນສມັຍເຫັນມາຫຼຸດ (Reign of terror) ກາຮຕ່ອຕ້ານມາຈາກກົງ ຂ່າວນາທີ່ຍັງມີທີ່ໄປ ກາປໄດ້ກະຕິກະຕິເຖິງໄມ່ຍ່ອມຮັບຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດຕ່າງດ້າວ ບຣດາຜູ້ສວາມີກັກຕີຮາຊວງຄໍ່ ທົມງົດຕັ້ງຕົນເປັນປົງປັກເຊີ້ນ ອົງກົງທີ່ສໍາຄັນ ທີ່ເກາະໄຕ້ຫວັນ ແມ່ແຕ່ແມ່ທັພວ່າມຮັບກັບແນ່ງງົກກົລບກລາຍເປັນ ກົງກົງເຊັ່ນກັນ ຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດໄດ້ໃຫ້ແມ່ທັພແລະຂ້າຮາຊກາຮຕ່ອຕ້ານທີ່ມີສາມາດຄົດທັງຈຶນ ແລະ ມອງໂກລ່ວ່າມີປາບປະລຸງປາບປະລຸງປາບໂດຍເລີ່ມກົງ ທີ່ສໍາຄັນ ທີ່ມີກົງ (ດ.ສ. 1645) ແລະກົງຈາງເລື່ອນຈຸງ (ດ.ສ. 1647) ກາຮປຣາມກາຈຶນໄດ້ເຕີມໄປດ້ວຍຄວາມຍາກ ລຳບາກ ເປັນສົງຄຣາມຢືດເຢືອຍ່າວນານແຕ່ກ້າຍສຸດກາຈຶນໄດ້ກົງສົບຍ່ອມ ສ່ວນກາຮປຣາມໄຕ້ຫວັນທີ່ຕ່ອຕ້ານ ອຍ່າງໜັກໃນຮະຫວ່າງ ດ.ສ. 1624–1662 ນັ້ນ ຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດຕ້ອງໃຫ້ສົດປົງປົງຄວາມສາມາດມາກເປັນພິເສດ

ຜູ້ນໍາໄຕ້ຫວັນຜູ້ສວາມີກັກຕີຮາຊວງຄໍ່ທົມງົດຄືອີ່ນ ເຈິງເນີງກົງ (Cheng Ch'eng-kung) ທີ່ຈົບປັດ ທີ່ຈົບປັດ ເຊິ່ງກົງ ໂຄຊົງກາ (Koxinga ເພື່ອນເລື່ອງຈາກ ກ້ວຊີນເຍົວ, Kuo Hsing-yeh) ປິດາຂອງເຂົາ ເຂົ້າຮ່ວມກັບຂບວນກາຮປຣາມສຳນັກທົມງົດທີ່ລື້ກ້າຍອູ່ທີ່ເມືອງນານກົງ ເຈິງເນີງກົງມີອຳນາຈຄຽບຄຸມ ມັນຫລູເຈົ້າແລະມີເນື່ອງເວົ້າທີ່ມີປົງປົງປາບປະລຸງປາບປະລຸງປາບໂດຍເລີ່ມກົງ ອາຊວງຄໍ່ທົມງົດໄດ້ຕັດກາຮຕ່າຍໃນ ດ.ສ. 1655

เพื่อตัดเส้นทางชีวิตของเจิงเฉิงกุง เจิงเองได้พิยายามเข้ายึดเมืองนานกิงแต่ไม่สำเร็จ ต้องไปตั้งมั่นที่ใต้หัวนใน ค.ศ. 1661 และขับไล่ชาวฮอลันดาออกไปในปีต่อมา ราชวงศ์ชิงได้ตามปราบปรามไม่ลดลง โดยตัดการค้าทางทะเลให้เป็นกำลังแก่ใต้หัวน บังคับอยพู้คุนออกจากเกาะแก่งต่าง ๆ ให้ไปอยู่ในบริเวณทะเลภายใน (Inland sea) 10 ไมล์ห่างจากฝั่งทะเล ตัดใต้หัวนให้ติดต่อกับแผ่นดินใหญ่ซึ่งจะเป็นบ่อเกิดแห่งอาหาร ยุทธปัจจัย การค้าและกำลังผู้คน การปล้นสะดมจะไม่คุ้มค่า การบังคับอยพ้ออกจากเกาะจูชาน (Chusan) ชายฝั่งทะเลแฉลลเจ้อเจียง ผู้เจียนและกว้างดุ้ง ยอมก่อให้เกิดความทุกข์ยากแสนสาหัสแก่ท้องถิ่น ถึงกระนั้น ใต้หัวนก็ยังอยู่รอดได้ ราชวงศ์ชิงจึงต้องอาศัยชาวฮอลันดาให้ร่วมมือกันปราบใต้หัวนจนครบได้ใน ค.ศ. 1683 นับแต่นั้นมา ใต้หัวนก็ได้กลับเป็นพื้นที่การปกครองขึ้นอยู่กับมณฑลผู้เจียน

แม่ทัพอยู่ชันกุย มีบทบาทสำคัญในการสถาปนาความมั่นคงให้แก่ราชวงศ์ชิงเป็นเวลาถึง 30 ปี ในปี ค.ศ. 1662 บรรดาแม่ทัพได้รับพระราชทานบำเหน็จเป็นพื้นที่การปกครอง บรรดาแม่ทัพและคนจีนผู้ร่วมมือกับราชวงศ์ (Collaborators) ส่วนใหญ่ล้วนตั้งตนเป็นใหญ่ในภาคใต้ ใน ค.ศ. 1673 ได้เกิดกบฏสามเจ้าขุนนาง (Revolt of the Three Feudatories) ที่ได้รับความสนับสนุนจากเจิงเฉิงกุงแห่งใต้หัวนด้วย แต่แปดปีต่อมา กบฏนี้ได้ถูกปราบจนครบเช่นกัน

ถ้าจะประเมินผลแห่งการสถาปนาอำนาจในแผ่นดินจีนแล้ว ราชวงศ์ชิงได้ใช้ชีวิตผู้คนชาวจีนถึง 25 ล้านคนเพื่อเช่นลั่นเยี่รชาบลลังก์ แต่ถ้าเปรียบเทียบกับราชวงศ์อื่นในอดีต ก็จะเห็นว่า การผลัดแผ่นดินใน ค.ศ. 1644 และการปราบเสี้ยนหนามแผ่นดินนั้นยังมีศึกษารามและความพินาศย้อยยับน้อยกว่าอดีตมาก³ ราชวงศ์ชิงได้อ้างว่าการเข้าครองแผ่นดินเป็นไปโดยเหตุเบื้องต้น คือ ต้องการปราบกบฏชาวนาตามคำเชื้อเชิญของแม่ทัพเจันอยู่ชันกุย เพื่อปกปักษากษัตริย์และทรัพย์สินคนจีน สถาปนาความมั่นคงและความสงบสุขให้เกิดขึ้น จึงถือว่าเป็นการปราบยุคเข็ญให้แก่อาณาประหาราชภาร์ ราชวงศ์ชิงจึงมีความถูกต้องชอบธรรมที่จะได้รับอำนาจอันสวรรค์ประทานมา (Mandate of Heaven) สืบต่อจากราชวงศ์หมิง การต่อต้านคือการไม่ยอมรับรู้ความจริงดังกล่าว เป็นการฝืนกระและต้าฟ้าลิขิต สมควรต้องปราบปรามขึ้นเด็ดขาด

ราชวงศ์ใหม่ได้ประสานพลังอำนาจทางทหารเข้ากับอารยธรรมจีน ก่อเกิดสถาบันและอำนาจรัฐใหม่ที่ทรงพลังตั้งแต่ระยะแรก ชาวแมนจูมุ่งสร้างเอกภาพการปกครองแบบแนวรวมกับการปกครองแบบจีนในลักษณะเกื้อกูลต่อกัน ราชวงศ์ที่สถาปนาขึ้นมาด้วยคอมหมอดำและยุทธการ จำเป็นต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ผู้ปกครองเพียงผู้เดียวที่ทรงอำนาจเด็ดขาด ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นย่อมต้องมาจากความจำเป็นที่จะต้องมีระเบียบแบบแผน (Order) ระเบียบแบบแผนย่อมต้องอาศัยพิธีกรรมและแบบอย่างความประพฤติปฏิบัติถูกต้อง โดยมีการทำให้สถานหนักสำหรับการล่วงละเมิดระเบียบแบบแผน พิธีกรรม และความประพฤติปฏิบัติ

แกนหลักของระเบียบแบบแผนพลเรือนอยู่ที่การแบ่งแยกลำดับชั้นของความสัมพันธ์ในสังคม ความประพฤติอันถูกต้องจะทำให้เห็นคุณธรรมภายในของผู้คน การตั้งพิธีกรรมจะเป็นเครื่องส่งเสริมให้ผู้คนมีความผูกพันต่อกัน ก่อเกิดดุลประสานเขี้ยวด้วย รัฐได ชุมชนได ครอบครัวหรือบุคคลได มีได ประพฤติเดียวกับตัวตนอธิรัมเนียมจากอาริตประเพณีและศีลธรรมจรรยา และมีได ใส่ใจในพิธีกรรม ยอมก่อเกิดความไม่ระเบียบแบบแผน (Disorder) เช่น

พื้นฐานหนึ่งของการปกครองคือ การตั้งพิธีกรรมในทุกชั้นชั้นของสังคม จักรพรรดิต้องทรงส่งเสริมให้มีระเบียบแบบแผน พระราชกิจรายวันและพระราชพิธีล้วนต้องปราศจากต่อสาธารณะเพื่อเป็นแบบอย่างแก่อาณาประชาราษฎร์ ทำให้ประชาชนบังเกิดความพึงพอใจ เชื่อถือ เชื่อมั่น และไว้วางใจในองค์จักรพรรดิ จักรพรรดิยอมเป็นบุคคลที่ประชาชนเห็นชอบให้ปกครองแผ่นดิน รัฐเองก็สามารถแสดงให้ความสนับสนุนจากมหาชนได้โดยส่งเสริมการศึกษาศิลปวิทยาการ การรักษาพิธีกรรมเพื่อเป็นการแสดงเทศกาลประจำฤดูกาลและแสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาติกับมนุษย์ ความทรงธรรมอันปราศจากพระราชณิยิกิจและพระราชพิธียอมแสดงคุณธรรมให้ประชาชนบังเกิดความนิยมและเคารพเชื่อฟังจักรพรรดิ ดังนั้นความสำเร็จของราชวงศ์ในการสถาปนาการปกครองมาจากพลังอำนาจทางทหาร ยอมรับอำนาจเจ้าของจักรพรรดิและคณาจารย์บุคคลคนเจ้าผู้ร่วมมือกับแม่นๆในการสถาปนาราชวงศ์ซึ่ง มีได มาจากการปกครองโดยโศกตระภูมิหรือโดยผ่านที่มีเพียงกลุ่มเดียวตัดสินใจ ราชวงศ์ซึ่งได้ส่งเสริมการปกครองแบบฉบับพื้นฐานของระบบราชการ กำหนดเจ้าตัวห้ามสตรีและขันทีข้องเกี่ยวกิจเมือง ด้วยความสามารถทางทหารและการมองการณ์ไกลได้ดี ทำให้ราชวงศ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนเจ้า ดูมีความเป็นชนต่างชาติน้อยเพราผลกลมกลืนไปได้กับคนเจ้า โดยยอมรับอารยธรรมเจ้า ชนชั้นปัญญาชน-ผู้ดีพ่อจะยอมรับได้

โครงสร้างเศรษฐกิจ

1. รายได้ของรัฐ

เมื่อแรกปกครองจีน ราชวงศ์ซึ่งยังคงใช้โครงสร้างการจัดเก็บภาษีแบบเดิม เป็นแต่เพียงยกเลิกการจัดเก็บภาษีเสริม (Surtax) เท่านั้น ตามโครงสร้างภาษีนี้ จีนจะจัดเก็บภาษีรายหัว (Poll tax) ภาษีที่ดิน และภาษีแทนแรงงานเกษตร ภาษีที่ดินส่วนใหญ่มาจากการที่ดินของประชาชน โดยกำหนดอัตราการจัดเก็บตามลักษณะดินดีเลวและขนาดของที่ดินเป็นหลัก ภาษีที่ดินจะเพิ่มพูนได้ทางเดียวคือการเกณฑ์ต้องดีมีผลผลิตสมบูรณ์เท่านั้น เพราะพื้นที่เพาะปลูกทั้งจักรวรดิประมาณกว่า 1/4 มีได ขั้นทะเบียนเป็นที่ดินที่ต้องเสียภาษี การจัดเก็บภาษีรายหัวก็จัดเก็บเฉพาะรายตั้งแต่อายุ 16 ปี ถึง 60 ปี ทุก ๆ 3 ปี หรือ 5 ปี ต้องมีการสำรวจสำมะโนครัว แต่จัดเก็บภาษีไม่ครบตามบัญชี เพราะเจ้าหน้าที่ในมณฑลมีภาระงานเท็จ ด้วยเกรงจะต้องเสียภาษีให้รัฐล่วงหน้าเต็มตามจำนวน ส่วนภาษีแทนแรงงานเกษตรมีการจัดเก็บอนุโลมให้ผู้ที่มีความประสงค์จะชำระเป็นเงินสดแทนการให้เกณฑ์แรงงาน ราชวงศ์ซึ่งได้จัดตั้งระบบหลีเจีย (Li-chia system) ในท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกอำนวย ความสะดวกในการจัดเก็บภาษี

ตามระบบหลีเจี้ยในชนบท ครอบครัว 110 ครัวเรือนรวมกันเป็น 1 หลี (Li) หรือเทียบเท่า 1 หมู่บ้าน เลือกครอบครัวที่มีปริมาณสมาชิกเสียภาษีมากที่สุด 10 ครัวเรือนให้เป็นผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้าน ครอบครัวที่เหลือ 100 ครัวเรือนแบ่งเป็น 10 เจี้ย (Chia) หรือกึ่งหมู่บ้าน มีหัวหน้าคือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในเขตเมืองตามชนบทก็จัดครอบครัว 110 ครัวเรือนเป็นแบบเดียวกัน เพียงแต่เรียกหลี (Li) ว่าฟัง (Fang) ในเขตชานเมืองของมหานคร (Cities) ก็จัดแบบเดียวกัน เพียงแต่เรียกหลีว่า เชียง (Hsiang) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่จัดเก็บภาษีของครอบครัวสมาชิกแล้วส่งมอบให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ระดับเมืองและชานเมืองมหานครตามลำดับจนถึงนายอำเภอ ระบบหลีเจี้ยมีหน้าที่ช่วยขึ้นทะเบียนประชาชน ประเมินและจัดเก็บภาษีที่ดิน ภาษีรายหัวและภาษีแทนแรงงานเกณฑ์ ตลอดจนช่วยนายทะเบียนเลือกเหลือง (Yellow Register) ในการรวบรวมบัญชีทะเบียนผู้เสียภาษี

ใน ค.ศ. 1712 ในรัชสมัยจักรพรรดิคังสี ได้มีพระราชดำริว่า การจัดเก็บภาษีเพิ่มตามอัตราเพิ่มของประกาศนั้นไม่ยุติธรรม เพราะแม้ประชาชนเพิ่มขึ้น แต่พื้นที่เพาะปลูกมิได้เพิ่มขึ้น ตามสัดส่วน จึงมีพระบรมราชโองการให้สำรวจประชาชนแยกต่างหากจากการสำรวจที่ดิน และให้จัดเก็บภาษีตามปริมาณประชาชนในปีที่จัดเก็บ โดยห้ามนับเด็กแรกเกิดหลังปีนั้น ในการเก็บภาษีแทนเกณฑ์แรงงาน ก็มีพระบรมราชโองการให้ถือตามปริมาณประชาชนที่เคยสำรวจมา ก่อน ไม่มีการเพิ่มหรือลด เป็นการกำหนดปริมาณประชาชนตายตัว ประชาชนที่เกิดภายนอกให้ได้รับสิทธิยกเว้นจากภาษีแทนแรงงาน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภาษีมิให้มีลักษณะสลับซับซ้อน เช่นนั้นทำให้ภาษีรายหัวไว้ความหมายไปโดยปริยาย การขึ้นทะเบียนภาษีแทนแรงงานได้ถูกยกเลิกไป ในรัชสมัยต่อมา จักรพรรดิหยุ่นเจิง (Yung-cheng, ค.ศ. 1723–1735) โปรดให้ปฏิรูปการบริหารการใช้รายได้และรายจ่าย (Fiscal administration) ใหม่เพื่อป้องกันมิให้ข้าราชการฉ้อราษฎร์บังหลวง การปฏิรูปที่สำคัญคือ การยกเลิกการขึ้นทะเบียนผู้เสียภาษี ให้มีแต่การขึ้นทะเบียนที่ดิน และการรวมภาษีที่ดิน ภาษีรายหัวและภาษีแทนแรงงานให้เป็นภาษีเดียว (Single tax) โดยชำระเป็นเงินสดแทนการชำระเป็นพืชผลและแรงงาน การปฏิรูปครั้งนั้นเกิดขึ้นในจังหวะที่พาณิชยกรรมกำลังเจริญ ทำให้มีการใช้เงินตราหมุนเวียนมาก (Monetarization) เศรษฐกิจจึงเริ่มเข้าสู่กระบวนการเป็นพาณิชยกรรม (Commercialization) โครงสร้างการจัดเก็บภาษีใหม่ยังทำให้ระบบหลีเจี้ยเปลี่ยนแปลงด้วย เพื่อจะทดแทนที่ขาดหายจากการจัดเก็บภาษี และช่วยเหลือนายทะเบียนอีกด้วย ยังคงมีแต่เพียงหน้าที่เดือนให้เสียภาษีตามกำหนดและรับผิดชอบการเสียภาษีในครอบครัวสมาชิก โครงสร้างภาษีใหม่ยังทำให้เกิดการจ่ายเงินเดือนแก่ข้าราชการด้วย โดยเรียกว่า ทุนอุดหนุน ป้องกันการฉ้อราษฎร์บังหลวง (Anti-corruption funds) มิให้ข้าราชการมีข้ออ้างในการเรียกเก็บภาษีเสริมและเรียกเก็บเงินทองจากราษฎร์อีก

การปฏิรูปโครงสร้างภาษีนั้น อันที่จริงก็เป็นเพียงการหวนกลับไปใช้วิธีการของอดีต ที่เรียกว่า ระบบหาดด้วยแส้ที่เดียว (Single-whip system) คือ จัดเก็บภาษีประเภทเดียวจากราชภูมิ โดยจัดเก็บเป็น 2 ครั้ง คือดูร้อนและดูไบให้ร่วง โดยแบ่งเดือนล่วงหน้า 1 เดือน ระบุจำนวนภาษี และกำหนดเวลาชำระ โครงสร้างภาษีเช่นนี้หมายความว่า ตัวบุคคลมิได้เป็นพื้นฐานของการจัดเก็บภาษีแล้ว หากแต่เป็นที่ดินแทน ผลผลอยได้คือ การสำรวจประชากรมีความถูกต้องมากขึ้น เพราะประชาชนไม่จำเป็นต้องหลบซ่อนหนีภาษีอีกแล้ว อนึ่ง ตามประเพณีจีน ในวาระโอกาสต่าง ๆ มักมีพระบรมราชโองการลดภาระ แต่ถ้ารัชกาลใดมีรายจ่ายมาก การลดภาษีก็มีน้อย เช่นในระหว่าง ค.ศ. 1644-1690 มีศึกปราบเลียนหนามแผ่นดินรอบทิศ ต้องใช้จ่ายงบประมาณมาก การลดภาษีน้อยมาก ส่วนใหญ่ลดภาษีเฉพาะพื้นที่ที่เป็นยุทธภูมิ

มีข้อควรพิจารณาว่า ตามโครงสร้างภาษีสมัยชิง ไม่มีการจัดเก็บภาษีจากชนชั้นผู้ดี ปัญญาชนผู้เป็นเจ้าของที่ดิน ชาวนาผู้มีที่ดินเองมีความรู้สึกว่า มีภาระหนักอีกที่ต้องเสียภาษีที่ดิน ถ้าเช่าที่นา ก็ต้องเสียค่าเช่าให้เจ้าที่ดินเป็นพื้นผลประมาณอัตรา้อยละ 50-70 ของผลผลิต⁴ ชาวนาต้องตระหนำทำงานหนักมากและเผชิญภัยหนักจนเหลือจะงานงาน กบฏชาวนาจึงมีระบบหัวไว้การลดภาษีเป็นกรรมวิธีหนึ่งในการบรรเทาภาระภาษีให้แก่ชาวนา ส่วนประชาชนในชุมชนเมือง ก็ต้องเสียภาษีเช่นกัน เพราะมีส่วนหนึ่งเป็นเจ้าของที่ดินผู้ต้องเสียภาษี อีกส่วนหนึ่งเป็นพ่อค้า ผู้ประกอบวิชาชีพ ช่างคิลป์และช่างฝีมือล้วนต้องเสียภาษีประเภทต่าง ๆ

รายได้รัฐจากพาณิชยกรรมที่สำคัญคือ การให้สิทธิ์ผู้ขายดินค้าประเภทต่าง ๆ ที่ให้ผลตอบแทนสูง กำรประเมินให้เอกสารเป็นเจ้าภาษี (Tax Farmer) มีสิทธิ์ผูกขาดในการจัดเก็บภาษีในพื้นที่โดยเฉพาะแทนรัฐ รัฐผูกขาดกิจการผลิตและจัดจำหน่ายสินค้าที่จำเป็นแก่การครองชีพ หรือให้ผลตอบแทนสูงที่สำคัญคือ เกลือและชา รัฐเพียงแต่ให้สิทธิ์ผูกขาดแก่เอกสาร รายได้อีกทางมาจากการโครงสร้างภาษีที่สับซ้อนจัดเก็บจากการประกอบพาณิชยกรรมทั้งภายในและภายนอกจักรวรรดิ เมื่อร่วมรายได้ทุกทางจากการจัดเก็บภาษีการค้าทุกประเภทแล้วก็ยังนับว่ามีอยู่มาก รายได้รัฐส่วนใหญ่ยังคงมาจากการเกษตรมากกว่า

2. เกษตรกรรม

นโยบายเศรษฐกิจของราชวงศ์ชิงเหมือนนโยบายของราชวงศ์จีนทั้งหลายคือ ส่งเสริมเศรษฐกิจธรรมชาติ (Natural Economy) อันได้แก่ การเพาะปลูกและหัตถกรรม ราชวงศ์ชิงมีความเชื่อเหมือนคนจีนว่า รายได้หลักแห่งรัฐย่อมมาจากการเกษตร ความมั่นคงแห่งรัฐขึ้นอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจธรรมชาติ เมื่อประชาชนมีงานทำและกินดืออยู่ดี ย่อมทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุขและมีรัฐบาลแบบแผน

ทรัพยากรในแผ่นดินจึงที่มีค่าสูงสุดไม่ว่าจะพิจารณาในแง่มุมใดก็อ ที่ดินและแรงงานคน (Human resources) ถือเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจของรัฐ เพราะเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เพราะที่ดินเป็นเครื่องมือในการผลิต (Means of production) คือเพาะปลูก ก่อเกิดพืชผลเพื่อยังชีพ ผลผลิตที่มีปริมาณมากย่อมมีความหมายในการซื้อขาย ที่ดินจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความอยู่ดีกินดี บ่อเกิดแห่งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ บ่อเกิดแห่งโภคทรัพย์ บ่อเกิดแห่งการลงทุน และการจัดเก็บภาษี มนุษย์มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นผู้ใช้แรงงานผลิต คือลงแรงเพาะปลูก ที่ดินมีคุณค่าทางการเมือง เพราะที่ดินเป็นพื้นที่การปกครอง (Political territory) พื้นที่การปกครองขยายออกไปเพียงได้หมายถึงมีอำนาจการปกครองมากเพียงนั้น ที่ดินเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจ เพราะการครอบครองที่ดินย่อมหมายถึงการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ ผู้มีอิทธิพลย่อมมีที่ดินมาก ผู้ครอบครองที่ดินมากก็ย่อมมีอำนาจอิทธิพลมาก ผู้มีเงินทองมากนิยมลงทุนซื้อที่ดิน ผู้มีทั้งอำนาจอิทธิพลและเงินตราอยู่มากที่ดินมาก การครอบครองที่ดินหมายถึงการมีอิทธิพลและมีความมั่งคั่งด้วย เพราะที่ดินคือบ่อเกิดแห่งโภคทรัพย์ ที่ดินยังมีคุณค่าทางสังคม เพราะที่ดินเป็นเครื่องวัดสถานภาพบุคคลในสังคม ผู้ใดมีที่ดินมาก ย่อมเป็นที่นับหน้าถือตา มีฐานะสูงเด่นและมีอำนาจผลประโยชน์อันเพิ่มมีพิ่งได้ ที่ดินเป็นเครื่องกำหนดชนชั้นในสังคม ตามลำดับชั้นของการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

คุณค่าสูงลิบของที่ดินและแรงงานคนย่อมทำให้สังคมจึงต้องกำหนดระเบียบแบบแผนวิธีการถือครองที่ดินและแรงงาน วิธีการใช้ประโยชน์ที่ดินและวิธีใช้แรงงานให้มีประสิทธิผลที่สุด

ราชวงศ์ซึ่งได้ใช้หلامมาตรฐานการจัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชน เริ่มด้วยการล้อมที่ดินของคนรวยเพื่อจัดสรรหให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์และทหารกองพลลง บังคับอพยพคนจีนไปตั้งถิ่นฐานในที่กร้างว่างเปล่า ส่วนใหญ่เป็นดินแดนของชนพื้นเมืองต่างชาติพันธุ์กับจีนในภาคตะวันตกคือ แอ่งเจิงตุ (Cheng-tu Basin) มองหลหุนนาน หูเปี้ยและตินແດນตะวันตกเฉียงใต้กิล และบังคับอพยพคนจีนออกจากชายฝั่งทะเลภาคใต้และตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเหตุผลส่งเสริมการขยายพื้นที่ทางการเกษตรและเพื่อระวังป้องกันภัยลุกลามจากโจรสลัด ชาวเข้าในดินແಡนดังกล่าวได้เข้าตั้งถิ่นฐานแทนเรียกว่าพวกฮักกา (Hakka) ในศตวรรษที่ 18 ราชวงศ์ซึ่งยังคงส่งเสริมการบังคับอพยพไปภาคตะวันตกเฉียงใต้ที่เป็นดินແಡนใหม่จากการขยายอำนาจอาณาเขต โดยเฉพาะมณฑลใหม่คือ ชิงเกียง (Sinkiang) มีดินແດนแห่งเดียวที่ราชวงศ์ซึ่งห้ามคนจีนเข้าไปตั้งถิ่นฐานคือ แม่น้ำเรียแต่การห้ามไว้ผล เพราะคนจีนได้หลบไปเลี้ยงตัวเองจนถึงศตวรรษที่ 18 นับเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์จีน แผ่นดินจีนที่เคยกร้างว่างเปล่าที่มีชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่กล้ายเป็นแผ่นดินที่มีคนจีนเข้าไปตั้งถิ่นฐานทั่วถึงเป็นครั้งแรก

ระบบที่ดินในสมัยชิงมีลักษณะซับซ้อนมาก เพราะมีการกำหนดวิธีการจัดสรรและประเภทของที่ดินละอียด ที่สำคัญที่ดินมี 4 ประเภทคือ (1) ที่ดินประชาชน (2) ที่ดินหลวงหรือของรัฐรวมทั้งอาคารสถานที่ ที่ดินของพระบรมวงศานุวงศ์และทหารกองพลลง (3) ที่ดินสาธารณะเพื่อประโยชน์สาธารณะ เช่น ที่ดินตั้งสถานศึกษา วัดวาอาราม และที่ดินเพื่อการเพาะปลูกและเลี้ยงม้าของรัฐ (4) ที่ดินทหารเพื่อตั้งป้อมค่าย ส่วนใหญ่เป็นที่ดินในเมืองและในชนบท ในการจัดสรรแบบเดิมที่จำเพาะที่ดินดีเป็นของรัฐ พระบรมวงศานุวงศ์และทหาร กำหนดให้จัดสรรที่ดินดีแก่ชาวนา เอกชนเป็นเจ้าที่ดินแต่ให้เช่าโดยเจ้าของที่ดินมีได้อยู่ในชนบทแล้ว ในระยะแรกของราชวงศ์ชิง ที่ดินมีค่าต่ำกว่าปกติในสายตาของผู้มีทรัพย์ เพราะการลงทุนซื้อที่ดินแล้วให้เช่า มักจะเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เป็นค่าเช่าหากชาวนาไม่ต่อต้านลูกถือขึ้น โดยเฉพาะในภาคใต้ ทุก 3 ปี และหลังปี ค.ศ. 1656 ทุก 5 ปี รัฐสำรวจที่ดินขึ้นทะเบียนเพื่อใช้ประโยชน์ในการกำหนดอัตราภาษีที่ดินและภาษีรายหัว (Poll tax) ประเพณีจึงในการแบ่งมรดกให้บุตรเท่ากันมีส่วนทำให้ชาวนาไม่ที่ดินน้อยมากจากการแบ่งซอยตียิบในภาคเหนือชาวนาไม่ที่ดินเพียง 3 เอเคอร์ (Acres) และในภาคใต้ ชาวนาไม่ที่ดินเพียง 1.5 เอเคอร์ ชาวนาที่ไม่มีที่นา ต้องเช่าที่นา โดยชำระค่าเช่าในอัตราประมาณร้อยละ 40-70 ของผลผลิตประจำปี จากการสำรวจที่ดินสมำเสมอ พอจะเปรียบเทียบปริมาณพื้นที่เพาะปลูกได้ว่า ใน ค.ศ. 1661 มีพื้นที่เพาะปลูก 549,357,640 โหนด (Mous เทียบเท่ากับ 1/6 เอเคอร์) ใน ค.ศ. 1833 มีพื้นที่เพาะปลูก 737,512,900 โหนด อัตราเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกนับว่าอย่างมาก⁵

เนื่องจากจีนมีประชากรหนาแน่นแต่เมื่อพื้นที่การเพาะปลูกไม่เพียงพอ การเพาะปลูกที่จะให้ได้ผลผลิตมากในพื้นที่จำกัดคือ การเพาะปลูกที่มุ่งหมายเพิ่มผลผลิตเติมที่ทุกวิถีทางตลอดปี (Intensive cultivation) โดยทุ่มเทสรพกำลังทุกคนในครอบครัว เพิ่มแรงงานอธรรมชาติ เพิ่มทุน เพิ่มปุ๋ย และอาศัยการชลประทานคือ การใช้และควบคุมน้ำเพื่อการเกษตร การเพาะปลูกแบบนี้หมายความว่า สำหรับจีนที่มีพื้นที่เพาะปลูกจำกัด ประชากรหนาแน่นและวิถีการอยังไม่ก้าวหน้า การสร้างและบำรุงรักษาคลอง คันดิน คูน้ำ และระบบการทัดน้ำเพื่อการเกษตร ล้วนต้องการแรงงานคนหมาศาล ชนชั้นปักษกรองมีหน้าที่จัดตั้งรวมผู้คนเพื่อสร้างและบำรุงระบบการชลประทาน การปักกรองที่เป็นระบบระเบียบตั้งแต่สถาปนาราชวงศ์ฉิน หมายถึงการรวมอำนาจหน้าที่สั่งการเพื่อแก้ปัญหาการควบคุมแม่น้ำยังไง ให้เกิดอุทกภัยซึ่งหมายถึงชีวิตประชาชนหลายล้านคนจะถูกกลืนไปกับสายน้ำอันเชี่ยวกราก ระบบแม่น้ำ (River system) ทั้งระบบซึ่งเป็นพื้นฐานของการขยายพื้นที่ การเพาะปลูกได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อการชลประทาน คือ การทัดน้ำเพื่อการเกษตร เพื่อควบคุมมิให้เกิดอุทกภัยและเพื่อการขนส่งคมนาคม

ประสบการณ์จากการสร้างคันดินและการทดลองน้ำในภาคเหนือได้ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายทั่วแผ่นดินจีน เพราะการเพาะปลูกในภาคเหนืออย่างไม่สามารถขยายไปสู่ที่ราบสูงและทุ่งหญ้าสั้นในภาคตะวันตกเฉียงเหนือได้ เพราะภูมิอากาศแห้งแล้งมาก การเพาะปลูกต้องขยายสู่ภาคใต้ อารยธรรมจีนและการปักครองก็ได้แผ่ขยายสู่ทิศใต้ จุดมุ่งหมายคือ ลุ่มแม่น้ำ Yangtze และแม่น้ำแดง (Red Basin) ของมณฑลเสฉวน อารยธรรมจีนได้แผ่ขยายขึ้นไปตามกิ่งก้านสาขาของแม่น้ำ Yangtze ตอนใต้เข้าไปถึงชายฝั่งทะเลของมณฑลฝูเจี้ยน ระบบแม่น้ำของมณฑลกว้างตุ้งและการวางสี และแม่น้ำมีลักษณะเป็นที่ราบสูงยุนนานะวันตุ้งเฉียงใต้ การเพาะปลูกปรากฏตามพื้นที่ทุกหนแห่งที่อำนวยคือ ในลุ่มแม่น้ำและภูเขาใหญ่น้อยที่ลาดชัน ระบบนิเวศวิทยาของจีนคือ การปรับตัวให้สอดคล้องเข้ากับสภาพแวดล้อมน้ำมืออธิผลต่อการสร้างอารยธรรมจีนมาก วิถีชีวิตในพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง (Flood plain) ของแม่น้ำสายใหญ่ เป็นวิถีชีวิตที่ยากแค้นลำเค็ญ จนรำพึงกันว่า “ฟ้าได้โอบอุ้มบำรุง เสียงและทำลาย” (“Heaven nourishes and destroys”)⁶ กล่าวคือ วิถีชีวิตชาวนาซึ่งอยู่กับความเมตตากรุณาของฟ้าหรือธรรมชาติพัฒน ปีได้ธรรมชาติวิปริตปรวนแปรเป็นภัยธรรมชาติ อาทิ ภาวะแห้งแล้ง หรือภาวะน้ำท่วม หรือโรคระบาด หรือเกิดทุพภิกขภัย ปีนั้นชาวนาจะยากแค้น แสนสาหัส ชีวิตชาวนาจึงแล้วแต่ฟ้าดินจะบันดาล

ณ ที่ได้มีพื้นที่ป่า ผู้คนจะเข้าไปหักลังทางป่าเป็นพื้นที่เพาะปลูก แต่เมื่อเวลาผ่านไปหลายร้อยปี การกัดกร่อนหน้าดินไปตามธรรมชาติ ย่อมเปลี่ยนแปลงภูมิประเทศ กลายเป็นปัญหาใหญ่จนถึงในปัจจุบัน ดินเหลืองที่แม่น้ำคงโพพัดมาทับถนนกันแม่น้ำทำให้แม่น้ำตื้นเขิน สองฝั่งกลายเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง จนปัจจุบันก็ยังเป็นปัญหาเหลือวิสัยมนุษย์จะเข้าชนะธรรมชาติได้ การทำลายป่าไม้ การกัดกร่อนพื้นผิวดินและอุทกภัย ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ที่มนุษย์ต้องพยายามควบคุมน้ำ เช่น ปลูกต้นไม้ สร้างกำแพงกันดามล้ำน้ำ เป็นต้น มีการพัฒนาวิธีการควบคุมน้ำเพื่อรับน้ำที่หล่อจากพื้นที่และทั้งเพื่อทดสอบเข้าที่นา ตลอดจนเพื่อป้องกันมิให้น้ำท่วม แผ่นดินจีนเกือบทุกตารางน้ำถูกใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูกเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อให้มีพื้นที่ดินเพียงพอสำหรับการเกษตรขนาดใหญ่ ชาวนาต้องใช้วิธีการเพาะปลูกที่มุ่งเพิ่มผลผลิตทุกวิถีทาง พื้นที่อีกเพียงอัตรา率อยละ 2 เท่านั้นที่เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์

ในภาคใต้ ข้าวคือพืชหลัก เศรษฐกิจข้าว (Rice Economy) คือกระดูกสันหลังของวิถีชีวิตจีนในลุ่มแม่น้ำ Yangtze และภาคใต้ แม้จะมีแรงงานเหลือเพื่อและมีน้ำบริบูรณ์ แต่พื้นที่จำกัดมาก ที่ดินในภาคใต้จึงมีค่าสูงกว่าแรงงานคน เมื่อขาดที่ดินและทุนเพื่อการเกษตรขนาดใหญ่ ชาวนาต้องใช้วิธีการเพาะปลูกที่มุ่งเพิ่มผลผลิตทุกวิถีทางและปลูกไว่นานาชนิด อาจจะกล่าวได้ว่า แรงงานเหลือเพื่อเป็นหัวใจเครื่องจูงใจให้ใช้ประโยชน์จากที่ดินและเป็นหัวแรงงานในการผลิต ประชากรล้น

ประเทศก่อเกิดภาวะไม่สมดุลระหว่างประชากรกับแรงงาน ภาวะเช่นนี้มีผลกระทบต่อราชวงศ์ซึ่งมากในปลายสมัยซึ่ง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกข้าว (Grain production) มาเป็นการปลูกพืชผลเพื่อการค้า (Commercial crops) เพราะให้ผลตอบแทนต่อหน่วยพื้นที่เพาะปลูกมากกว่า แต่ไม่คุ้มผลตอบแทนต่อหน่วยบุคคลที่ได้ใช้ทั้งเวลาและวันทำงานประจำวัน สังคมจึงที่มีประชากรเหลือเพื่อไม่สับสนในการคิดใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน การเพาะปลูกแบบนี้เป็นการยังชีพเพื่อความอยู่รอด แม้จะตราตรึงทำงานหนักเพียงใด สภาพชีวิตก็มิได้ดีขึ้น มีแต่เท่าตัวเหมือนเดิม (A survival strategy “Involution”)⁷ ดังนั้น การเพาะปลูกเพื่อการค้าได้พัฒนาขึ้นมาโดยไม่จำเป็นว่าจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยม หรือทำให้ชีวิตชาวไร่ชาวนาดีขึ้นกว่าเดิม

การเพาะปลูกในพื้นที่จำกัดยังทำให้เห็นสภาพชีวิตที่อยู่ร่วมกันอย่างแออัดและมีเพื่อนบ้านใกล้ชิดติดกัน คนจึงคุ้นเคยกับชีวิตที่อยู่ร่วมกัน (Collective life) โดยกลุ่มมีอิทธิพลครอบงำบุคคลคนจึงโดยเอกสารถูกกลืนหายไปในโลกแห่งธรรมชาติและในสังคมที่นิยมชีวิตที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะ (Social collectivity) การอยู่ร่วมกันทำให้พอกจะอยู่รอดได้ ข้อเท็จจริงนี้มีความหมายสำคัญมาก เมื่อพิจารณาถึงแก่นแท้ๆ ของการอยู่ร่วมกันมีความสำคัญสำหรับเอกภาพของจีน

ราชวงศ์ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนบุกเบิกจับจองที่ดินใหม่ (Land Reclamation) และส่งเสริมการเพาะปลูกด้วยการลดหย่อนภาษีหรือยกเว้นภาษีเป็นครั้งเป็นคราว ให้เครื่องมือ เครื่องใช้เงินสดแล้ววัน รัฐเองและเอกชนได้พัฒนาการชลประทานเพื่อการเกษตรเต็มที่ ความสนับสนุนจากรัฐและความสามารถสูงในบ้านเมืองจึงทำให้การเกษตรเจริญก้าวหน้า ราชวงศ์ซึ่งยังไม่ประมาณแก่การณ์ยัง ดังจะเห็นได้ว่า ราชวงศ์ซึ่งได้กำหนดให้ทุกมณฑลต้องขึ้นข้าวสำรองขึ้นยุ่งฉางหลวงไว้เพื่อเป็นการรักษาปริมาณข้าวและราคาข้าวให้คงที่ และมีพอกินพอใช้ และเพื่อเตรียมความพร้อมในการณ์เกิดภาวะทุพภัยและเกิดศึกสงครามขึ้น ทุกมณฑลต้องรายงานราคاخ้าวให้ส่วนกลางทราบอย่างสม่ำเสมอ และต้องระวังรักษาเส้นทางการขนส่งส่วนข้าวสู่ส่วนกลางและป้องค่ายทหารส่วนข้าว (Tribute Rice) จากภาคใต้เพียงแห่งเดียวที่เพียงพอที่จะเลี้ยงทั้งจักรวรรดิได้

นอกจากการปลูกข้าว ข้าวสาลี อ้อยและชาเป็นหลักแล้ว ชาวนายังเพาะปลูกพืชผลพันธุ์ใหม่จากทวีปอเมริกา ที่ขึ้นชื่อนิยมมากคือ ข้าวโพด (Maize) ยาสูบ มันเทศพันธุ์ไอร์แลนด์ (Irish potatoes) และถั่วลิสง พืชพันธุ์อัญญาหารใหม่ล้วนทำให้คนจีนอิ่มปากอิ่มท้องมากขึ้น ไม่อดตายเหมือนในอดีตเมื่อการเกษตรล้มจมด้วยเหตุธรรมชาติวิปริตปรวนแปร เพราะมันเทศเป็นพันธุ์พืชปลูกง่ายในทุกสภาพพื้นที่และทุกสภาพภูมิอากาศ มันเทศกล้ายเป็นอัญมณีหลักของคนจีน ถั่วลิสงก็เป็นพืชพันธุ์ที่ปลูกง่ายมีประโยชน์ต่อร่างกาย เพราะให้น้ำมัน ทั้งมันเทศและน้ำมันถั่วลิสง ทำให้โภชนาการของชาวนาดีขึ้นมาก ประการเพิ่มจนล้นประเทศเมื่อถึงศตวรรษที่ 19

ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 18 การค้าที่เติบใหญ่ได้ส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกพืชผลเพื่อการค้า (Cash Crop, commercialization of Agriculture) พืชผลเพื่อการค้ามีหลายประเภทเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าคือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ฝ้าย ยาสูบ อ้อย และพืชผลประเภทปรงเป็นเครื่องดื่ม ที่ขึ้นชื่อเป็นที่ต้องการมากคือ ชา อาจจะกล่าวได้ว่า การปลูกมันเทศและฝ้าย เป็นการเปิดศักราชการเกษตรใหม่ในประวัติศาสตร์จีน การค้าพืชผลเพื่องานฟูมากจุงให้พ่อค้า เจ้าของที่ดินและชาวนาขายพื้นที่การเพาะปลูกเพื่อการค้ามากขึ้น การซื้อขายที่ดินทำให้เกิดชนชั้นเจ้าที่ดินผู้จัดการ (Managerial landlords) ใช้แรงงานรับจ้างปลูกพืชผลเพื่อตลาด (Market crops) โดยเฉพาะเป็นการจ้างแรงงานโดยทำสัญญาผูกมัด (Contractual labor) การเกษตรตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เริ่มพัฒนาเป็นการเกษตรเพื่อการค้าอย่างเห็นได้ชัดแล้ว

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในศตวรรษที่ 18 การเกษตรจะเติบใหญ่มาก แต่ฐานะความเป็นอยู่ของผู้ที่เป็นชาวนาไม่ได้ดีขึ้น ไห่ว่าจะมีที่ดินเป็นของตนเอง หรือเช่าที่ดิน หรือรับจ้างแรงงาน ชาวนา ยังคงต้องภูหนี้ยืมสินเพื่อความอยู่รอด บางปีชาวนาเก้ออาจจะถึงขนาดอดอยากเหมือนเดิม ผู้ที่มีฐานะดีจากการเกษตรคือ เจ้าที่ดินและพ่อค้า ในศตวรรษต่อมา ประชากรได้เพิ่มมากขึ้นและได้กลายเป็นปัญหาใหญ่สำหรับรัฐที่จะต้องเลี้ยงดูมิให้อดอยาก ทั้ง ๆ ที่ทรัพยากรในแผ่นดินคงที่ มีแต่ลดคุณภาพลง ชาวนาจึงยังคงยากไร้และสาหัส และจะถูกไล่เป็นปัญหาใหญ่ในศตวรรษที่ 19

3. พาณิชยกรรม

ปลายศตวรรษที่ 17 เศรษฐกิจจีนเริ่มพื้นตัวขึ้นมาใหม่ บ้านเมืองมีความสงบสุขและความมั่นคง การค้าพื้นตัวขึ้นด้วยเช่นกัน เป็นการค้าภายในระหว่างหมู่บ้านเชื่อมเป็นเครือข่ายเข้ากับตลาดการค้าระหว่างเมือง ระหว่างมณฑลและระดับประเทศ สินค้าและบริการที่มีการค้าระดับประเทศคือ ข้าว ชา ฝ้ายและไหม การค้ากับชนชาติมีทั้งการค้ากับเพื่อนบ้านอนารยชนในภาคเหนือและการค้าตะวันตกตามระบบการส่งเครื่องราชบรรณาการถวายจักรพรรดิจีน (Tributary system) มีการค้าตามชายแดนกับรัสเซีย เกาหลีและญี่ปุ่น บางครั้งเป็นการค้าที่มิได้ผ่านกระบวนการถวายเครื่องราชบรรณาการ คือค้าขายกับญี่ปุ่น ทุกหนแห่งที่มีการค้าต่างประเทศ ราชวงศ์ชิง กำหนดให้ค้าขายเฉพาะแห่ง เป็นตลาดเฉพาะ มีเจ้าหน้าที่กำกับดูแล จัดระเบียบการค้าและจัดเก็บภาษีศุลกากร การค้าโดยใช้ระบบถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นสื่อนั้น แสดงให้เห็นว่า ชนชาติต่าง ๆ ที่ยินยอมถวายเครื่องราชบรรณาการนั้นยอมรับระเบียบแบบแผนโลกแบบจีน (Chinese world order) ที่ถือว่าจีนเป็นศูนย์กลางของระเบียบแบบแผนโลก การค้ามีความหมายสำคัญในด้านนี้ ส่วนการค้าขายเป็นจุดประสงค์รอง ราชวงศ์ชิงถือตนว่าได้แสดงความเมตตากรุณาแล้วที่ยินยอมค้าขายด้วย ทั้ง ๆ ที่จักรพรรดิจีนมีความอุดมสมบูรณ์มาก ไม่จำเป็นต้องการสินค้าและบริการจาก

ชนชาติได้ การค้าขายกับจีนและการถ่ายเครื่องราชบรรณาการแสดงสถานภาพแห่งอำนาจจีนสูงส่งเหนือชนชาตินั้น ๆ ความล้มพังมีลักษณะไม่เสมอภาคกัน มีความเหลื่อมล้ำต่าสูงกันโดยธรรมชาติ ถ้าความล้มพังเรื่องอภิภากันและมีการค้าเสรี จะทำให้กระทบกระเทือนถึงพื้นฐานแห่งระบบทแบบแผนทางสังคมและการเมืองจีน

ย่านการค้ายังคงเป็นแบบเดิม เป็นย่านขายสินค้าและบริการเฉพาะประเภท อาคารสถานที่ทำการค้าตั้งเป็นแนวเป็นย่าน เช่น ย่านเครื่องถ่ายเปลือกไข่ ย่านทำหม้อ เป็นต้น แต่ละอาชีพการค้ารวมตัวกันเป็นสมาคมเฉพาะอาชีพนั้น ๆ (Hang, Guild, แปลว่า แणๆ) ตามความประสงค์แต่เดิมของรัฐเพื่อความสะดวกในการติดต่อและควบคุม รัฐให้สิทธิ์ผู้กษาดการค้าเฉพาะประเภทแก่สมาคมพ่อค้าโดยรัฐสามารถที่จะริบเนื้อเดือนหังพ่อค้าและกำหนดราคาสินค้าได้ตามอำเภอใจ พ่อค้าที่ได้รับสิทธิ์ผู้กษาดการสามารถขายในราคานี้ต้องการได้ ยกเว้นราคายาวยเกร็ง การทำสิทธิ์ผู้กษาดใช่นั้นเป็นการตัดวงจรการค้าตามธรรมชาติที่ต้องมีการแข่งขันกัน รัฐมุ่งที่จะควบคุมตลาดการค้าโดยใช้ระบบผู้กษาดตั้งกล่าว มากกว่าจะใส่ใจพัฒนาตลาดการค้าให้เติบใหญ่ตามธรรมชาติ

การค้าทางทะเลในภาคใต้เป็นการค้าโดยเรือสำเภา (Junk Trade) กับชาวເອເຊີຍ ໂດຍເພາະເອເຊີຍຕະວັນອອກເຈີ້ງໄດ້ແລະກັບພ່ອຄ້າຂາວຕະວັນຕົກ ແຕ່ການຄ້າມີໄດ້ຮັບຮືນນັກ ຮາຊວງສີ່ຈິງໄມ້ໄວ້ໃຈສັນກາຣນີໃນການໃຫ້ເຊິ່ງເປັນແຫຼ່ງສ້ອງສຸມກຳລັງຂອງສາມາຄລັບແລກລຸ່ມຕ່າງໆ ຈີ່ເປັນປົງປັກຜູ້ຕ່ອງຮາຊວງສີ່ຈິງແລ້ວມາຍີ້ນີ້ຢູ່ຮາຊວງສີ່ທີ່ມີຂຶ້ນມາໃໝ່ ການຄ້າຈະເປັນຫຼົງທາງໃຫ້ມີການຕິດຕ່ອງຫຼືຫາອາວຸໂຫຼດແລະຂອງຄວາມຊ່າຍເຫັນຈາກໜັງຕະວັນຕົກ ອີກທັງດຽວມາຈະຊ່າຍຝຶກທະເລ ໂຈຣສລັດຊຸກຊຸມ ຍາກທີ່ຈະປະປາບປະຈຳໄດ້ ເພະໜັງແນ່ນຈູ້ໄມ້ຂໍ້າພຸງການຮັບທາງທະເລ ກົບງົງໄດ້ຫວັນເອງກົງຈາຍີດພື້ນທີ່ເປັນຮູ້ຈາກອຳນາຈາໄດ້ ຮາຊວງສີ່ຈິງຈຶ່ງມັກມືນໂຍບາຍຫັ້ມການຄ້າທາງທະເລເຫດລາຍຄົງ ແລະບັງຄັບອພຍພຸດັນອອກຈາກພື້ນທີ່ທັງໝົດຄູຄລອງຕັ້ງກຳແພັງກັນ ເປັນການປິດໂອກາສທີ່ຈະສ້າງຄວາມມັ້ງຄັ້ງຈາກການຄ້າທາງທະເລ ແລະສ້າງອຳນາຈາເປັນມາຫຼາຍທາງທະເລ (Sea Power)

เมื่อแรกครองแผ่นดินจีน ศูนย์การค้าขึ้นชื่ออยู่ที่นครฟูชาน (Foshan ใกล้เมืองกว่างตุ้ง ในมณฑลกว่างตุ้ง) อัน孝化 (Hankou หรือ Hankow ในมณฑลหูเป่ย) จูเสียน (Zhuxian ในมณฑลหูหนาน) และยิงเตอ (Jingde ในมณฑลเกียงซี) ในศตวรรษที่ 18 เชี่ยงไฮ้เป็นศูนย์กลางในการรวมสินค้าเพื่อส่งไปตามศูนย์การค้า (Entrepôt) สินค้าหลักให้มาตามเส้นทางการค้าตามชายฝั่งทะเลตั้งแต่เหนือสุดคือ แม่น้ำเจ้าแม่น้ำแยงซี ไปสู่ภาคใต้ ในกลางศตวรรษที่ 18 รัฐบาลไม่ไว้ใจภาคใต้ไม่ต้องการให้เจริญก้าวหน้าจากการค้าจนเป็นอันตรายต่อรัฐ จึงห้ามเมืองฉวนโจว เอ็ห์มีงและหนิงโป ซึ่งเป็นเมืองท่าค้าชาย มห้ามเข้าร่วมการค้าทางทะเล แม้ว่าค้าชาวตะวันตกจะเพียรขอร้องเพียงใดก็ตาม รัฐบาลจำกัดการค้าทางทะเลไว้ที่เมืองกว่างตุ้ง เพราะเป็นเมืองที่อยู่ไกลสุดจากศูนย์อำนาจจีนและศูนย์กลางแห่งจักรวรรดิ ตั้งแต่ค.ศ. 1759 เป็นต้นมา เมืองกว่างตุ้งจึงเป็นเมือง

ท่าแห่งเดียวที่มีสิทธิ์ทำการค้าทางท่าเลจนถึงปี ค.ศ. 1842 เมื่อจีนพ่ายแพ้อังกฤษในสงครามฝั่นตะวันตก ค.ศ. 1759–1842 ถือเป็นยุคสมัยการค้าผูกขาดแบบเมืองกว้างตั้ง แต่ถึงแม้จะผูกขาดการค้าถึงเพียงนั้น การค้าทางทะเลก็ยังเจริญเป็นประโภชน์แก่ฝ่ายจีนมาก

ตั้งแต่ครัวเรือนที่ 18 การค้าเจริญรุ่งเรือง มีการผลิตสินค้ามากมายหลายประเภท กรรมวิธี การผลิตมีตั้งแต่เป็นงานฝีมือช่างหัตกรรมและผลิตจำนวนมากในโรงงานใหญ่น้อย สถานที่ผลิตสินค้าตั้งกล่าวล้วนแยกเป็นย่านผลิตสินค้าเฉพาะ และมีสมาคมอาชีพนั้น ๆ (Guild) เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มเดิมที่ การผลิตเป็นอุตสาหกรรม (Industry) ที่ปรากฏตั้งแต่สมัยหมิงได้เจริญรุ่งเรืองในต้นสมัยชิง ที่สำคัญคือ อุตสาหกรรมการผลิตใหม่ สีย้อมผ้า เครื่องถ้วย เป็นต้น เช่น กระดาษ การพิมพ์ ผลิตเหล็กและเหล็กกล้า การต่อเรือ การเดินเรือทางเล ความชำนาญในการผลิตและใช้วัตถุระเบิด และอุตสาหกรรมด้านสถาปัตยกรรม กิจการขนาดใหญ่ ยอมมีการลงทุนสูงมาก ส่วนใหญ่มีผู้ร่วมถือหุ้นเป็นจ้าของดำเนินการ (A joint venture) ตระกูลผู้ดีปัญญาชนห้องถีนนิยมเก็บค่าเช่าจากที่ดินและลงทุนทำธุรกิจการค้าตามชายฝั่งทะเล แหล่งที่นิยมทำการค้ามากคือ มนต์หุ่งกว้างตั้งและกว้างลี มีโรงงานเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและใช้แรงงานมาก การผลิตเป็นกระบวนการใหญ่ที่ผลิตได้ปริมาณมาก นับเนื่องได้ว่าเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม เพียงแต่ใช้แรงงานคน มีได้ใช้แรงงานเครื่องจักรเท่านั้น

ในสมัยชิง แรงงานคนเริ่มเป็นอิสระ เพราะวิธีการจัดเก็บภาษีเดียว ไม่เรียกเกณฑ์แรงงานหรือเรียกเงินแทนให้เกณฑ์แรงงานและไม่ต้องเสียภาษีรายหัวอีก ทำให้ประชาชนไม่มีความผูกพันต้องพึ่งพาฐานะหมื่นอดีต ชาวไร่ชาวนาที่เข้าหาก้มีความเป็นอิสระมากขึ้น ไม่ต้องรับใช้รัฐและเจ้าที่ดิน แรงงานรับจ้างยิ่งเป็นอิสระมากกว่านี้อีกในการเลือกงานและเป็นอิสระที่จะทำงานเมื่อใดและไม่ทำเมื่อใดอย่างใด ช่างฝีมือ (Craftsmen) มีอิสระเสรีมากกว่าในอดีตและนิยมจ้างแรงงาน บ้านช่างฝีมือหรือบ้านของสกุลช่างได้ถูกปิด ปลดปล่อยช่างฝีมือจากความผูกพันรับใช้เจ้าขุนมูลนายและรัฐ ทั้งชาวนาและช่างฝีมือเป็นไฟ ไม่มีความสัมพันธ์ฉันบ่อกับนาย หรือเจ้ากับข้าอีก กว้างหมายราชวงศ์ซึ่งกำหนดโดยผู้เป็นนายทำร้ายร่างกายผู้เป็นคนรับใช้หรือผู้เช่าที่นา แรงงานเหลือเพื่อมาก โดยมากเป็นแรงงานรับจ้างเฉพาะครั้งโดยมีเครื่องมือทำมาหากินพร้อม แต่ยังมีความผูกพันฉันนายกับบ่าว กับนายจ้างห้อยก่าว่าชาวนาสัมพันธ์กับเจ้าที่ดิน

การผลิตประเภทที่มีโอกาสพัฒนาการผลิตและการลงทุนจนถึงขั้นเป็นมูลเหตุก่อเกิด ลักษณะทุนนิยมคือ อุตสาหกรรมสิ่งทอที่มีแรงงานเป็นอิสระจากกรรมวิธีการผลิต เพราะเปิดกว้างในการรับจ้างแรงงาน ศูนย์กลางการทอไหมมีศูนย์กลางธุรกิจอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำ Yangtze ตอนล่าง โดยเฉพาะที่นครนานกิง ชูโจว (Soochow) ทางโจว (Hangchow) และหูโจว (Huchow) อุตสาหกรรมสิ่งทอใช้แรงงานตามโรงงานนับพันและมีหน่วยงานบริการทางแรงงานให้ นครเจิงตุ (Chengtu) และเมืองกว้างตั้งขึ้นขึ้นในการทอผ้าไหมยกเงินยกทอง อุตสาหกรรมประเภทอื่นอีกที่ใช้แรงงานมาก

เช่นกันคือ เครื่องถ่ายเปลือกใช้ที่มีการพัฒนาสูงมาก ศูนย์กลางอยู่ที่จังเต้อเจิน (Ching-te chen) ในมณฑลเกียงซี โรงงานใช้เตาเผาประมาณ 200-300 เตาและใช้แรงงานหัวพัน ชาวเมืองนี้ ประมาณร้อยละ 70 เป็นแรงงานโรงงานประเกทนี้ นาเกลือกใช้แรงงานมาก และต้องลงทุนสูง นาเกลือขนาดใหญ่ต้องใช้แรงงานคนถึง 300,000–400,000 คน อุตสาหกรรมเหล็กใช้แรงงานถึง 5,000 คนที่เมืองยื่นโยว่า อุตสาหกรรมเหมืองแร่และอุตสาหกรรมผลิตทองแดงในยุนนานีใช้แรงงานคนถึง 80,000 คน เมืองทองแดงใช้แรงงาน 1,100,000 คน ลงทุนสูงมาก⁸ อุตสาหกรรมประเกทอนีกีล้วนแต่ลงทุนสูงและใช้แรงงานมาก ที่สำคัญคือ การพัฒนาอุตสาหกรรมกระดาษ การฟอกน้ำตาล การทำถ่านหิน และการถลุงโลหะ

โรงงานอุตสาหกรรมมีทั่วไปในจักรวรดิ เป็นเครื่องแสดงการขยายตัวของอุตสาหกรรมตามพัฒนาระบม แม้ว่าการผลิตโดยใช้แรงงานหัวหมื่นหัวแสนจะทำให้รัฐวิเศษ ด้วยเกรงว่าจะเป็นการส่องสุมกำลังต่อต้านรัฐ แต่รัฐก็ไม่สามารถกัดกันความเติบโตของพัฒนาระบมและอุตสาหกรรมได้ ในศตวรรษที่ 17 การพัฒนาทุนและอุตสาหกรรมเริ่มเห็นได้ชัด ในศตวรรษต่อมาถึงไม่มีชาวตะวันตกติดต่อกันขายกับจีนเลย จีนก็มีความพร้อมแล้วที่จะพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่อุตสาหกรรมถาวรสืบทอด แต่ในความเป็นจริง การพัฒนาเก็บข้ากว่าที่ควรมาก เพราะจีนยังนิยมใช้แรงงานถูกเหลือเพื่อมากกว่าจะใช้แรงงานเครื่องจักรซึ่งจะเป็นขั้นตอนสำคัญไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรม ในแวดวงการเกษตรเพื่อการค้าและการอุตสาหกรรม มีความนิยมการลงทุนประกอบการ (An Entrepreneurial spirit) แต่การเกษตรเพื่อการค้าและการอุตสาหกรรมยังมีขนาดเล็กมากที่จะพัฒนาถึงขั้นอุตสาหกรรมแท้จริง เมื่อเทียบกับพื้นที่กว้างใหญ่ไฟศาลาและประชากรหลายร้อยล้านคนแล้ว อาชีพหลักของประชาชนก็ยังคงเป็นการเกษตรมากกว่าอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม

จีนมีความชำนาญแล้วที่จะบริหารกิจการค้าและอุตสาหกรรม ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เศรษฐกิจขยายตัวมาก ประกอบกับการที่รัฐกำหนดให้ชำระภาษีและทดแทนแรงงานเกณฑ์ได้ด้วยเงินสด ทำให้มีความนิยมใช้เงินตรามากกว่าการชำระหนี้สินเป็นผลผลิตและแรงงาน ในแวดวงเศรษฐกิจจึงมีกระบวนการใช้เงินตรา (Monetarization) จีนมีความต้องการเหรียญภาษาปัณฑ์เงินและทองแดงมาก การค้าทางทะเลกับชาวตะวันตกที่จีนเป็นฝ่ายได้เปรียบได้ทำให้มีเหรียญภาษาปัณฑ์เงินหลังไอลเข้าสู่ประเทศประมาณปีละ 10 ล้านเหรียญเงินเดอลาร์สเปน (Spanish silver dollars) ซึ่งเป็นสกุลเงินมาตรฐานในการค้าขายในน่าน้ำตะวันออก⁹ ในต้นศตวรรษที่ 19 การค้าทางไกลบีบบังคับให้พ่อค้าต้องปรับเปลี่ยนระบบการเงินมาตรฐานโลหะ (A metallic monetary system) ซึ่งใช้เหรียญภาษาปัณฑ์โลหะเงินและทองแดง เปลี่ยนเป็นระบบการเงินมาตรฐานอ่อนบัตร (Paper notes) จีนพัฒนาเงินตราขึ้นสมบูรณ์โดยมีทั้งธนบัตรและเหรียญภาษาปัณฑ์ ทำให้จีนมีตลาดเงิน (Money market) อย่างแท้จริง โดยมีการระดมทุนและการให้สินเชื่อ

นวัตกรรมทางการเงินที่สำคัญที่สุดได้เกิดขึ้นแล้วในศตวรรษที่ 18 คือการโอนเงิน ตลาดเงินของจีนมีทั้งตลาดเงินในระบบประกอบด้วยสถาบันการเงินคือ ธนาคาร และตลาดเงิน นอกระบบประกอบด้วยชนชั้นสูงผู้นิยมให้กู้ยืมเรียกอัตราดอกเบี้ยสูง ธนาคารจีนเป็นสถาบันระดม เงินทุนโดยรับฝากเงินและบริการให้สินเชื่อระยะสั้นระยะยาว ธนาคารให้บริการการโอนเงิน การ ซื้อขายหลักทรัพย์ทางการเงิน เช่น ตัวแลกเงินและตัวสัญญาใช้เงิน เป็นการอำนวยความสะดวกในการค้าและธุรกิจทั้งใกล้และไกล ธนาคารเป็นสถาบันหลักในการทำให้เกิดการหมุนเวียนเงินทุนดังกล่าว ส่วนตลาดนอกระบบคือ ชนชั้นสูงและพ่อค้านิยมให้กู้ยืม รับขายฝาก และรับจำนำ จำนวนหรรพ์สิน ธนาคารได้โอนเงินทางไกลโดยวิธีการจ้างกองกำลังคุ้มกันอย่างเข้มแข็งมาก ผู้ทำงานธนาคารและ สาขาธนาคารหั้งจักรรดิล้วนเป็นบุคคลมาจากหลากหลายสาขา มีได้มีแต่คนในตระกูลเจ้าของ ธนาคาร ธนาคารได้ตั้งหลักประกันไว้ว่า ผู้ใดทำงานสาขาธนาคาร ต้องมีสมาชิกครอบครัวผู้นั้นทำ งานในสำนักงานกลาง เป็นนายประกันรับผิดชอบบุคคลนั้น ๆ ธนาคารที่มีชื่อเสียงมากคือ ธนาคารในมณฑล祖先ซีและเมืองหนิงโป ตลาดเงินทำให้จีนสามารถพัฒนาการค้าการ อุตสาหกรรมได้เพราะตลาดเงินให้บริการทุกประเภทพร้อมสรรพ การลงทุนดำเนินกิจการก็มีได้ จำกัดเฉพาะสมาชิกในตระกูลเท่านั้น หากแต่ยังมีการดำเนินธุรกิจกับบุคคลแปลกหน้า โดยมี สัญญาปกป้อง เช่น สัญญาซื้อขาย รับฝาก รับจำนำ จำนวนสินค้า และสัญญาว่าจ้างทำงาน เป็นต้น ในต้นศตวรรษที่ 19 จีนมีตลาดการเงิน มีการค้า การอุตสาหกรรมและแรงงานถูกเหลือเพื่อ พร้อม ที่จะพัฒนาทุนและการอุตสาหกรรม

150 ปีแรกของการปกครอง จีนมีความสงบสุขและเศรษฐกิจเติบใหญ่มากอย่างไม่เคย ปรากฏมาก่อน จักรรดิชัยขอบขั้นที่มาออกไปเพื่อรายิ่งกว่าในอดีต แต่สันติสุขแห่งจักรรดิจีน (Pax Sinica) มีได้หมายถึงการมุ่ง darm ไว้ซึ่งอำนาจและความมั่งคั่งเท่านั้น หากแต่ยังหมายถึง การที่จีนต้องมีความคิดริเริ่มในการพัฒนาภาระดุหน้าด้วย แต่จีนมีได้มีความคิดริเริ่มนวัตกรรม (Innovation) และแสวงหาความรู้โลกภายนอกเลย จริงอยู่สันติสุขส่งเสริมให้การเกษตรเจริญก้าวหน้า ราชวงศ์ซึ่งปรับปรุงภาษีใหม่เป็นภาษีเดียว ผู้ที่ไม่มีที่ดินไม่ต้องเสียภาษีรายหัวอีกด้อไปและไม่ต้อง หอบหนี้เจ้าหน้าที่สำมะโนครัว สามารถประกอบอาชีพได้อย่างปกติสุข อีกประการหนึ่งรัฐบาลได้ส่ง เสริมและบังคับให้มีการอพยพและตั้งถิ่นฐานทั่วทั้งแผ่นดิน เป็นการขยายพื้นที่เพาะปลูกและเพิ่ม ผลผลิตพืชพันธุ์อัญญาหาร ประชารัตน์ด้อยดีจนเพิ่มปริมาณเป็น 2 เท่าใน ค.ศ. 1839 แต่สันติสุข ก็ส่งเสริมให้เกิดปัญหาประชากรล้นประเทศ แม้จะเป็นแรงงานเหลือเพื่อเอื้ออำนวยการพัฒนา เศรษฐกิจ แต่ก็เป็นแรงกดดันรัฐบาลอย่างหนักหน่วงตั้งแต่นั้นมาด้วย

4. ລັກທີ່ຖືນນິຍມ : ບອນໃຈ

ກາຮເກະຕຣເພື່ອກາຮຄ້າ ທັດຖາຣມ ກາຮຄ້າຂາຍ ວິທຍາສາສຕຣແລະເທັກໂນໂລຢີ ລ້ວນພັນນາ ແລ້ວ ແຕ່ຈິນມີໄດ້ມີຄວາມສົນໃຈອ່າງຈິງຈຳທີ່ຈະໃຊ້ວິທຍາສາສຕຣແລະເທັກໂນໂລຢີເພື່ອພັນນາກາຮຄ້າຂາຍ ກາຮເກະຕຣແລະທັດຖາຣມ ລັກທີ່ຖືນນິຍມ (Capitalism) ເວີມຫຍ່ງຮາກລົງໃນແຜ່ນດິນຈິນໃນສຕວຣະທີ 18 ແຕ່ກີບເປັນເພີ່ມກາຮເຮີມຕົ້ນເທົ່ານັ້ນ ລັກທີ່ຖືນນິຍມໄມ້ສາມາດຖືກຈະພັນນາໄທເຕີບໃຫຍ່ໄດ້ຕາມຄຣລອງ ດຣົມຈາຕີ¹⁰ ມີປັຈຢ້າຍຫລາຍປະກາດທີ່ໄມ້ເຂົ້າອໍານວຍ ຕັ້ງນີ້

4.1 ຈຸດປະສົງຄໍທາງເສເຮັກກິຈ

ຮາຊວງຄື່ງເສັກເຊັ່ນຮາຊວງຄໍທັກຫລາຍໃນອົດີຕີທີ່ມີຄວາມຄິດເຫັນວ່າ ຄວາມມັ້ນຄົງແລະຄວາມ ມັ້ນຄົ່ງຂອງຮູບາລມາຈາກເສເຮັກກິຈຕາມອຣມຈາຕີ (Natural Economy) ດີວ່າ ແກ່ທາງກາຮແລະທັດຖາຣມ ປະຊານມີຄວາມເປັນອູ້ໝ່ວົງເພີ່ມທີ່ຈະຍັງເຊື້ອພົດນເອງໄດ້ (Self Sufficiency) ສັງຄົມມີຄວາມສົງບສຸຂແລະ ຮະເບີບແບບແພນ ປຣາສຈາກໂຈຮູ້ຮ້າຍແລະກົບງົງຕ້ອຕ້ານຮູບ ບ້ານເມືອງມີຄວາມມັ້ນຄົງ ຮາຊວງຄື່ງ ຕັ້ງກາຮເສເຮັກກິຈທີ່ມັ້ນຄົງມາກກວ່າເສເຮັກກິຈທີ່ເຕີບໃຫຍ່ ແມ້ແຕ່ກາຮຄ້າທັກກາຍໃນແລະກາຍນອກ ຈັກວຽວດີ ຮາຊວງຄົກມີໄດ້ສັນບສັນນຸ່າທ່ານພວະເມີນມີຄວາມເຊື້ອຄົວ ພານີ້ຍກຽມຈະເປັນບ່ອເກີດແຫ່ງ ຄວາມມັ້ນຄົ່ງອ່າຍ່າງມັ້ນຄົງເຫັນເທົ່າເກະຕຣກຣມ ຮາຊວງຄົງສົ່ງເສົ່ມກາຮເກະຕຣເປັນສຳຄັນ ອີກປະກາດທີ່ ຮາຊວງຄື່ງໄມ້ມີຈຸດປະສົງຄໍທີ່ຈະໃຫ້ຂ້າວານມີຈູ້ນະຕິຈົນເປັນພັນສັງສຳຄັນທີ່ຈະທ້າທາຍຢ່າງຈົງຮູບ ຄວາມເບີນ ອູ້ທີ່ດີ້ຂຶ້ນແລະມີຟລປະໂຍ້ນໆມາກຂຶ້ນຍ່ອມທຳໄທເກີດຂຶ້ນພິພາກກລາຍເປັນຄວາມຂັດແຍ້ງ ທຳໄທສັງຄົມປຣາສຈາກ ຄວາມສົງບສຸຂແລະເປັນອັນດຕາຍຕ້ອງຄວາມມັ້ນຄົງຂອງຮູບ ເສເຮັກກິຈຍັງເຊື້ອພົດນີ້ມີ່ມີ່ໜ່າຍຂອງຮາຊວງຄົງ ຂ້າວານາດາມທ້ອງໄວ້ທ້ອງນາຍ່ອມງ່າຍແກ່ກາຮຄວບຄຸມແລະປກຄຣອງດີກວ່າເປັນແຮງງານຮວມກຸ່ມເປັນພັນສັງ ໃນໂຮງງານ

4.2 ຄວາມເຊື່ອຫາຍອງເສເຮັກກິຈຕາມອຣມຈາຕີ

ເສເຮັກກິຈຕາມອຣມຈາຕີກຳທັນດີໃຫ້ຜູ້ຫຍົງທອັນ ປະຊາກຈິນເກືອບ ທັ້ງທົມປະກອບອາຊີພົບເປັນຂ້າວານາ ຍັງເຊື້ອພົດວ່າດັນເອງຈົນໄມ້ມີຄວາມຈຳເປັນທີ່ຈະຕັດຕິຕ່ອລົກກາຍນອກ ເພື່ອຂ້ອຫາສິນຄ້າແລະບໍລິການໄດ້ ຈະ ຄວາມເບີນອູ້ໝ່າຍທີ່ຈະດີ້ຂຶ້ນໄດ້ພວະເຂົາມີກາຮະຕ້ອງເສີຍກາເຊື່ອ ແລະ ຖຸກເຮີກເກີນທີ່ແຮງງານໂຍດ້າ ຄໍາມີຟລປະເພີ່ມ ຂ້າວານາໄດ້ຮັບຟລປະຕິນ້ອຍ ສ່ວນໃຫຍ່ຕັ້ງເປັນຂອງເຈົ້າທີ່ດິນ ຄວາມຍາກໄຮ້ແລະກາຮທີ່ຖຸກເຈົ້າທີ່ບ້ານມີອົງກົດທີ່ຂໍ່ມ່ເໜ່ຍຍ່ອມທຳໄທເກີດກົບງົງຂ້າວານາເສມອ ແຕ່ກົບງົງກີ ໄມ່ສາມາດຈະແກ້ໄຂປົງຫາໄດ້ ຂ້າວານາຍັງຄົງຕ້ອງຈມປລັກອູ້ໝ່າຍໃນແວດວງເສເຮັກກິຈອຣມຈາຕີເໜືອນເດີມ ເພຣະະໜ້ນ ຄວາມຍາກຈົນທຳໄທຫຼາວນາໄມ້ອູ້ໝ່າຍໃນຈູ້ນະທີ່ຈະເປັນລູກຄ້າຂໍ້ສິນຄ້າແລະບໍລິການໄດ້ໂດຍປະຍາຍ ເສເຮັກກິຈອຣມຈາຕີຈຶ່ງຈຳກັດຕາດກາຮຄ້າແລະກາຮພັນນາຖຸນມີໄທເຕີບໃຫຍ່

ທັດຖາຣມກີມີໄດ້ສົ່ງເສົ່ມກາຮພັນນາຖຸນນິຍມ ຊ່າງຟື້ມອົງທີ່ມີສຸກລ່າງຕ່າງ ຈະ ລ້ວນຖຸກບັກຄັບໃຫ້ ຮົມຕັ້ງຈັດຕັ້ງຂຶ້ນເປັນສມາຄມອາຊີພ (Guild) ເພີ່ມສຸກລ່າງຕ່າງນັ້ນ ຈະ ຕັ້ງແຕ່ສົມຍັກັງແລະສົມຍັກັງມາແລ້ວ

เพื่อความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่รัฐที่จะควบคุมช่างฝีมือ รัฐได้กำหนดระเบียบข้อบังคับ เพื่อจำกัดการพัฒนาหัตถกรรมชั้นเป็นอุตสาหกรรมและเพื่อจำกัดการแข่งขันกันด้วย เพราะถ้าหัตถกรรมเจริญก้าวหน้า ด้วยมีความต้องการสินค้าหัตถกรรม จะส่งเสริมให้มีการคิดค้นเปลี่ยนกรรมวิธีการผลิตถึงขั้นใช้เครื่องจักรกลไป หรืออย่างน้อยก็ต้องมีการใช้แรงงานมากขึ้น รัฐไม่พึงประสงค์ที่จะให้ผู้คนรวมตัวมากตามลายตามโรงงาน เพราะยากแก่การควบคุมให้อยู่ในระเบียบแบบแผนและความสงบสุข การรวมตัวยังดูเสื่อมเป็นการส่องสุมกำลังเป็นอันตรายต่อรัฐ รัฐมีความกรงกีดกันระหว่างมวลชนที่จะเข้าสู่วงจรการผลิตขนาดใหญ่ หัตถกรรมจึงไม่มีโอกาสเติบใหญ่และพัฒนาทันขั้นมาได้ แม้กรรมวิธีการผลิตทางหัตถกรรมจะเป็นเครื่องโน้มน้าวส่งเสริมการผลิตเป็นอุตสาหกรรมแล้วในศตวรรษที่ 19 ทั้งการใช้เครื่องจักรกลไปเพ่น ๆ และการใช้แรงงานคนหนับแหนบในหัตถกรรมหลายประเภท เกษตรกรรมและหัตถกรรมตกอยู่ในภาวะเฉียบขาด การพัฒนาทันจึงยากมาก

4.3 ทรรศนะของคนเจ็นต่อการค้า

ลักษณะเจื่อได้ปลูกฝังอบรมปั้นนิสัยคนเจ็นไว้แล้วว่า การค้าขายต้องอยู่ภายใต้การควบคุมเพื่อการค้าสามารถสร้างชนชั้นกาฝากขึ้นในสังคม (A class of social parasites) ชนชั้นนี้จะดึงดูดแรงงานคนและสินค้าไปจากการเกษตรซึ่งเป็นพื้นฐานเศรษฐกิจของรัฐ การค้าขายยังทำให้เกิดความละเมะโลภมากปราศจากความละอายเกรงกลัวบ้าในการที่จะก่ออาชญากรรม สมรู้ร่วมคิดกับข้าราชการในการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ และส่องเสพความชั่วร้ายอยู่ในดวงของโลกมิชาชีพ โดยเฉพาะโลกของการค้าทางทะเล การค้าขายทำให้คนขาดคุณธรรมสร้างความไม่สงบสุขแก่สังคม เพราะเมื่อมีทรัพย์สิน ย่อมต้องการสร้างสมให้มากขึ้น การมีทรัพย์ย่อมทำให้ผู้นั้นไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นธรรมชาติ การค้าขายจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความชั่วร้าย เมืองถนนบ้านนุน แม้แต่การค้าทางทะเลเองก็จะก่อกรรมเรื่องราวดังนี้ แต่เดียวตนเองที่จะสร้างความมั่งคั่งจากการค้าทางทะเลและสร้างอำนาจความเป็นใหญ่ทางทะเล น่านน้ำกลายเป็นของชาวตะวันตกและชาวอาหรับผู้สร้างความมั่งคั่งมหาศาลจากการค้าทางทะเล ในประวัติศาสตร์จีนเองมีไม่กี่สมัยที่รัฐสนับสนุนการค้าทางทะเล เพราะเมืองหลวงตั้งอยู่ในภาคใต้คือเมืองナンกิง หรือเมืองทางโจว

ด้วยอิทธิพลของลักษณะเจื่อ บรรดาปัญญาชนทั้งในและนอกราชการมีทรรศนะที่ไม่ดีนักต่อการค้า ปัญญาชนเดือดร้อนว่า การประกอบการอันได้ด้วยความสมัครใจเป็นงานอดิเรก (Amateur) ย่อมตีกว่าทำด้วยความจำเป็นเพื่อเป็นอาชีพ (Professionalism) การค้าขายเป็นอาชีพเฉพาะความชำนาญ (Specialization) จึงเป็นที่รังเกียจมาก การค้าถือเป็นอาชีพที่ไร้ศักดิ์ศรีไม่คู่ควรกับผู้เป็นปัญญาชน เพราะการค้าแสวงหากำไรขัดต่อหลักการตามคติของเจื่อ ทรรศนะเช่นนั้นย่อมไม่ส่งเสริมให้กิจการธุรกิจเติบใหญ่

4.4 อำนาจเงินตราคือยาบรรดาศักดิ์

การค้าขายมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมือง พ่อค้านักธุรกิจที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับชั้นราษฎรสามารถเปลี่ยนสถานภาพจากสามัญชนเป็นชนชั้นผู้ดีหรือปัญญาชน-ชั้นราษฎร (Scholar-official class) ได้ โดยให้บุตรหลานศึกษาและเข้าสอบคัดเลือกเป็นชั้นราษฎร หรือตนเองซึ่งเป็นตัวแทนแห่งราชการ หรือซึ่งอุดมด้วยความรู้ทางการค้า การค้าขายจึงเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจเงินตรา อำนาจเงินตราคือบ่อเกิดแห่งการเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมและเป็นบ่อเกิดแห่งการได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง ทำให้กล้ายเป็นชนชั้นสูงเป็นที่นับหน้าถือตา ความมั่งคั่งจากการค้าห้ำยสุดจังมีได้หมายถึงการลงทุนขยายการค้าเสมอไป กลับกล้ายเป็นว่า การค้าขายคือการลงทุนเพื่อได้เด้าชื่นสู่สถานภาพที่ดีกว่าเดิม ดังนั้น ในจักรวรรดิจีน ความมั่งคั่ง ความสามารถเป็นพิเศษ และผู้มีอุดมการณ์สูงส่ง ล้วนถูกกลั่นกรองออกจากแวดวงการพาณิชย์ ไม่มีการใช้คนดีมีวิชา ความมั่งคั่งและความสามารถเพื่อพัฒนาการค้าให้เจริญยิ่งขึ้นและหมายสร้างชนชั้นพ่อค้าขึ้นมาใหม่อำนาจอิทธิพลท้าทายอำนาจรัฐและชนชั้นปัญญาชน ความมั่นคงร่วมกันและการได้เด้าชื่นสู่ชนชั้นสูงล้วนมีผลเหมือนกันทางการเมืองและเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีผลเป็นความผูกมัดตนของต่อศูนย์อำนาจรัฐที่เคราบักกิ่ง และต้องการวิชาสถานะเดิม พ่อค้าผู้มั่งคั่งกล้ายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชนชั้นชั้นราษฎรและปัญญาชนผู้มีอำนาจทางการเมือง พ่อค้าจึงมีได้เป็นผู้นำในการพัฒนาชนชั้นกลางขึ้นมาเป็นชนชั้นที่นำกล่าวคุกคามอำนาจรัฐเหมือนในโลกตะวันตกร่วมสมัยลัทธิทุนนิยม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างที่จะพัฒนาขึ้นมาได้สำเร็จในสังคมที่มีค่านิยมเช่นนั้น

4.5 คตินิยมการออมทรัพย์และการลงทุน

แม้จะมั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์ แต่จึงมีอุปนิสัยออมทรัพย์เพื่อลังทุนซึ่งที่ดินเป็นหลักทรัพย์ หรือนิยมตั้งโรงรับจำนำ หรือนิยมการให้ภัยมีด้วยอัตราดอกเบี้ยสูง ตลอดจนนิยมใช้จ่ายบำรุงบำรุงงานของมากกว่าจะนิยมลงทุนประกอบกิจการค้าและธุรกิจซึ่งเป็นการลงทุนที่เสี่ยงกว่าและให้ผลตอบแทนที่ไม่แน่นอนกว่า ความมั่งคั่งในสังคมจึงไม่สามารถแปรรูปเป็นความนิยมลงทุนอุตสาหกรรม (Industrial capitalism) ได้ อีกประการหนึ่ง ตระกูลผู้ดีและพ่อค้านิยมใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ความมั่งคั่งหมวดเปลืองไปกับการสร้างความสุขปรนเปรอตันเองเป็นหลักมากกว่าจะนิยมลงทุนการค้าและธุรกิจ ไม่ก่อเกิดรายได้ประเภทเงินต่อเงินให้ก่อตอกอกผลประโยชน์แต่อย่างใด อีกทั้งประเพณีแบ่งมรดกเท่ากันได้ทำให้ความมั่งคั่งลดลงไปโดยปริยาย ไม่ถึง 2-3 ชั่วอายุคน ตระกูลมั่งคั่งมักตกยากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความมั่งคั่งจึงมีได้หมายถึงการลงทุนเพิ่มพูนความมั่งคั่งเสมอไป

4.6 ประเพณีการแบ่งมรดกและระบบตระกูลหรือแซ่

ประเพณีการแบ่งมรดกเท่ากันทำให้ทรัพย์สินกระจายไป ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถรวมทุนเพียงพอที่จะประกอบการอันได้ได้โดยลำพัง กิจการธุรกิจการค้ายังตกอยู่ภายใต้

อิทธิพลของระบบตระกูลหรือแซ่ ระบบบางภาคคณาจารย์มีอิทธิพลต่อการจ้างงานและการดำเนินธุรกิจมาก การค้าและธุรกิจส่วนใหญ่เป็นของครอบครัวและดำเนินการโดยผู้คนในเครือญาติ การดำเนินการที่เต็มไปด้วยการเล่นพระคเล่นพวก (Nepotism) ทำให้เกิดการขาดประสิทธิภาพและขาดเหตุผล ผู้บริหารขาดความคิดริเริ่มฝีแสวงหาและขาดจิตวิญญาณเลือดนักสู้นักแข่งขัน ซึ่งล้วนถือเป็นหัวใจของระบบทุนนิยม

4.7 แรงงานเหลือเพื่อมีราคาถูกแต่ไม่จูงใจให้เกิดการพัฒนาทุน

ในศตวรรษที่ 18 ราชวงศ์ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการจัดเก็บภาษีใหม่โดยรวมภาษีที่ดินกับภาษีรายหัวเข้าด้วยกันเป็นภาษีเดียว (A single tax) ไม่มีการเรียกเกณฑ์เป็นแรงงาน ความผูกพันเกี่ยวข้องกับราชการจึงน้อยลงมาก ชาวนามีความเป็นอิสระ ซ่างฟื้มมีความเป็นไทไม่ผูกพันเกี่ยวข้องกับเจ้าชุมชนนายอีกด้อไป เมื่อราชวงศ์ซึ่งสั่งยกเลิกสมาคมซ่างฟื้มสกุลต่าง ๆ ซ่างฟื้มก็มีความเป็นอิสระในการผลิตเพื่อตลาดมิใช่เพื่อเจ้าชุมชนนาย เมื่อมีความต้องการลินค้ามากขึ้น ซ่างฟื้มอนิยมจ้างแรงงานโดยจ่ายเป็นเงินสด การให้เช่าบ้านก็ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่มีได้เป็นไปในลักษณะนายกับป่าวนมีความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับผู้ใช้ประโยชน์ที่ดิน ราชวงศ์ซึ่งได้กำหนดโดยประหารแก่เจ้าที่ดินที่ลงโทษทำร้ายร่างกายผู้ใช้ประโยชน์ที่ดิน

แวดวงเศรษฐกิจนิยมใช้แรงงานรับจ้าง การรับจ้างมีทั้งรายปี รายเดือน รายวันหรือรับจ้างเฉพาะฤดูกาล แรงงานรับจ้างและประชากรที่เพิ่มมากขึ้นย่อมเป็นแรงงานเหลือเพื่อมีราคาถูก น่าจะเป็นเหตุจูงใจให้มีการพัฒนาทุนในเกษตรกรรมและพาณิชยกรรม แต่ในสังคมจีน เหตุจูงใจเช่นนั้นไม่เกิดขึ้น กลับกลายเป็นว่านายทุนมีความเห็นว่าแรงงานเหลือเพื่อมีราคาถูก ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการคิดค้นทางกรรมวิธีอื่นในการผลิต ผู้ใช้แรงงานเองก็ไม่ต้องการให้มีการใช้เครื่องจักรเพื่อแทนแรงงานคน ทั้งนายทุนและผู้ใช้แรงงานสมประโยชน์พอจะกับกรรมวิธีผลิตเดิม การคิดค้นทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการพัฒนาทุนเพื่อพัฒนากรรมวิธีการผลิตให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างแท้จริงจึงไม่ปรากฏเท่าที่ควร แรงงานถูกเหลือเพื่อตามโรงงานก็มิใช่ว่ารัฐจะพึงพอใจนัก เพราะรัฐไม่มีนโยบายส่งเสริมการรวมตัวรวมหมู่เหล่าที่อาจจะหมายถึงการส่องสุมกำลัง หรือเป็นพลังอำนาจสำหรับผู้ใดที่จะใช้สร้างอำนาจอิทธิพลท้าทายอำนาจรัฐได้ รัฐจึงไม่มีความประสงค์ที่จะให้มีการขยายโรงงาน และเพิ่มปริมาณแรงงานด้วยเหตุผลทางการเมือง การพัฒนาทุนเพื่อขยายกิจการจึงยากที่จะเกิดขึ้นได้

4.8 บทบาทของรัฐ

รัฐไม่ส่งเสริมลัทธิทุนนิยมแท้ (Genuine capitalism) ที่มีการประกอบการโดยเอกชนเป็นพื้นฐาน อาศัยค้าขายเองก็เป็นที่รังเกียจมากในสังคม ถึงกระนั้น การค้าขายก็ยังคงรุดหน้าแต่ไม่เติบใหญ่เต็มที่ เพราะรัฐได้ใช้ระบบราชการควบคุมกระบวนการผลิตและการจัด

จำหน่ายอย่างเข้มงวด ราชวงศ์ซึ่งได้ใช้ประเพณีเดิมของจีนคือ การบังคับให้พ่อค้าทุกสาขาสินค้า และบริการต้องจัดตั้งรวมตัวเป็นสมาคมการค้าสินค้าเฉพาะหรือสมาคมพ่อค้า (Hang, Guild) เพื่อความสะดวกสำหรับรัฐที่จะกำกับดูแลและควบคุม สมาคมพ่อค้ากล้ายเป็นองค์กรตัวแทนการค้า สินค้าเฉพาะที่ทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์และประสานความสัมพันธ์ที่ดีกับฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ราชวงศ์ซึ่งยังใช้ประเพณีเดิมของจีนอีกด้วย การที่รัฐให้สิทธิผูกขาดการค้าขายสินค้าเฉพาะแก่ เอกชนโดยเอกสารหรือโดยหมู่คณะ โดยรัฐได้รับค่าตอบแทนอย่างงาม การให้สิทธิผูกขาดการค้า สินค้าทำให้การตลาดยากที่จะพัฒนาได้ เพราะการผูกขาดคือการตัดการแข่งขันการค้าไปโดยสิ้นเชิง นโยบายการค้าแบบจีนเช่นนี้อาจจะดูเหมือนบ้านเมืองมีความมั่นคงปราศจากการแข่งขันและ ความขัดแย้งจนเกิดความไม่สงบขึ้น แต่การผูกขาดทำให้เศรษฐกิจการค้าหยุดชะงัก และพัฒนาได้ยาก เมื่อการค้าไม่เติบใหญ่ โอกาสที่จะเกิดการพัฒนาทุนก็ยิ่งยากมากยิ่งขึ้น

รัฐได้ตัดชั้นตอนกระบวนการพัฒนาทุนนิยมและการค้าขายยิ่งกว่านี้อีก โดยรัฐกำหนด สินค้าต้องห้าม ห้ามผู้หนึ่งผู้ใดผลิตและจำหน่ายสินค้าที่ต้องห้ามโดยเด็ดขาด รัฐเป็นนายทุนผู้ผลิต และผู้จำหน่ายแต่ผู้เดียว การผูกขาดโดยรัฐ (State monopoly) เป็นการผูกขาดการค้าสินค้าและ บริการที่ส่วนใหญ่เป็นที่ต้องการหรือจำเป็นในการยังชีพ เช่น เกลือ โลหะ สม เป็นต้น การค้ามี กำไรมหาศาล และมักเป็นกิจการค้าที่มีขนาดใหญ่ใช่ทุนรองและแรงงานคนมหาศาล การค้าผูก ขาดได้ทำให้การค้าขายและธุรกิจเป็นประหนึ่งต้นไม้ที่เลี้ยงไม่โตเหมือนบอนไซ รัฐคือนายทุนใหญ่ แต่ผู้เดียว (Bureaucratic capitalist)

ถ้ารัฐมีได้ให้สิทธิผูกขาดการค้าสินค้าโดยเฉพาะและถ้ารัฐมีได้ผูกขาดโดยตรง รัฐก็มี บทบาทอีกแบบหนึ่ง คือส่งเสริมให้รัฐเข้าร่วมทุนกับเอกชน (Bureaucratic collectivism) การ ร่วมทุนอาจจะหมายถึง การมีส่วนลงทุนโดยตรง หรือให้ความคุ้มครองในการผลิตและการจัดจำหน่าย ทั้งรัฐและผู้นำในห้องถีนนิยมมีบทบาทร่วมกับพ่อค้า หรือแผ่นอำนาจการมีคุ้มครองการค้าเพื่อแลก กับผลประโยชน์จากพ่อค้า การค้าโดยเอกชนที่เป็นอิสระจากอำนาจอิทธิพลรัฐมักเติบใหญ่ได้ยาก เพราะรัฐมีกรรมวิธีมากมายที่จะควบคุมการค้า ที่สำคัญคือ กฎระเบียบข้อบังคับการค้าขายที่เข้มงวด แม้ดูผิวเผินแล้วมีอ่อนไหว ราชวงศ์ซึ่งมีได้เข้าแทรกแซงกลไกการผลิตและจัดจำหน่าย แต่กฎระเบียบ ล้วนกำหนดทิศทางการผลิตและการจัดจำหน่ายได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะระเบียบการจัดเก็บภาษี จากการค้าที่มีลักษณะลับซับซ้อน นับตั้งแต่การเสียภาษีอนุญาตผลิตสินค้าโดยเฉพาะสินค้าที่มี กำไรดี แม้จะดำเนินการจัดจำหน่าย ผู้แทนจำหน่ายต้องเสียภาษีการเป็นผู้แทนจำหน่าย เมื่อขนส่งสินค้าผ่านด่านรายทาง ก็ต้องเสียภาษีศุลกากร (Tariff) และเมื่อสินค้าถึงตลาด ต้องเสีย ภาษีท้องถิ่น ทั้งนี้ ยังไม่นับการเสียภาษีนอกรอบด้านคือ การจ่ายเบี้ยบ้ายรายทางแก่เจ้าหน้าที่ บ้านเมือง การค้าที่เผชิญโครงสร้างภาษีในและนอกระบบ เช่นนั้นย่อมเผชิญภาวะตันทุนหายกำไรลด

การค้าทางทะเลเชิงอุปสรรคจากบทบาทของรัฐ เช่นเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่การค้านี้ ถ้าดำเนินไปตามครรลองธรรมชาติ จะสร้างความมั่งคั่งมหาศาลให้แก่รัฐ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ราชวงศ์ชิงมิได้ตระหนักถึงความจริงดังกล่าว ทั้งนี้ มีข้อควรพิจารณาว่า จักรวรรดิเชิงความอับโชค เป็นอย่างยิ่งจากความวิปริตผิดแปลง (Anamolies) ทางการเมืองและเศรษฐกิจ เมืองหลวงซึ่งเป็นศูนย์อำนาจแห่งรัฐอยู่หนือสุดเข้ามุ่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจักรวรรดิ ศูนย์การค้ากลับอยู่ไกลลิบทางตะวันออกเฉียงใต้ ศูนย์ทั้งสองอยู่ห่างกันมากถึง 2,000 กิโลเมตร และตั้งอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางประชากรและศูนย์การผลิต ลักษณะภูมิศาสตร์นี้สามารถอธิบายให้เห็นได้ว่า เหตุใด ราชวงศ์ชิงจึงไม่มีความสำนึกระหว่างนักในความสำคัญของเศรษฐกิจ การไร้ความสำนึกระหว่างนั้นยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นเอกสารลักษณ์ของการบริหารราชการของราชวงศ์ชิง ข้อพิจารณาทางภูมิศาสตร์ยังมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และวิถีทางพัฒนาเศรษฐกิจอาจได้ลิขิตชะตากรรมทางการเมืองจีน ในสมัยชิงด้วย¹¹

ราชวงศ์ชิงไม่สนับสนุนการค้าทางทะเลด้วยเหตุผลทางการเมืองเป็นสำคัญ ภาคใต้ห่างไกลจากศูนย์อำนาจแห่งรัฐจนรัฐควบคุมให้หัวถึงได้ยากยิ่ง การค้าที่เติบใหญ่ในภูมิภาคนั้นและความห่างไกลจากศูนย์อำนาจแห่งรัฐย่อมจะแปรเปลี่ยนภูมิภาคนั้นให้กลับกลายเป็นทั้งชุมชนรัฐพย์ และชุมกำลังสำหรับการต่อต้านอำนาจรัฐได้ง่าย ภาคใต้โดยภูมิศาสตร์จึงเป็นแหล่งเรื่องราวทางการเมือง (Political Hotbed) ที่ราชวงศ์ชิงต้องระมัดระวังมาก ในด้านสมัยชิง ราชวงศ์ถึงขนาดบังคับอยพประชากรอออกจากชายฝั่งทะเลเพื่อมิให้โจรสลัด กลุ่มต่อต้านอำนาจรัฐและกบฏได้หัวนี้ได้อศัยเป็นชุมกำลังและชุมชนรัฐพย์ในการล้มล้างราชวงศ์ชิงได้ ท้ายสุดราชวงศ์จึงออกกฎหมายห้ามฉบบที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าทางทะเลด้วยตั้นศตวรรษที่ 18 เริ่มตั้งแต่การห้ามค้าขายและตั้งถิ่นฐานในเอเชียอาคเนย์ (ค.ศ. 1712) อนุญาตให้คนจีนคืนถิ่นฐานแผ่นดินจีนได้ และกำหนดเวลาห้ามลังค.ศ. 1721 ห้ามกลับคืนแผ่นดินจีน

ราชวงศ์ชิงกำหนดให้บริษัทการค้าเพียง 13 บริษัทจัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรตัวแทนรัฐใน การค้ากับพ่อค้าภายนอก องค์กรณี้เรียกว่า สมาคมกุหงหางหรือโกหง (Co-hong, เขียนทับศัพท์จากภาษาจีนว่า Kung-hang เขียนแบบไทย ๆ ว่า เก้าห้าง) ได้รับสิทธิ์ผูกขาดการค้ากับพ่อค้าต่างชาติ โดยเฉพาะกับชาวตะวันตก รัฐได้กำหนดให้มีการค้าทางทะเลได้เฉพาะที่เมืองกว่างตุ้งเท่านั้น ห้ามพ่อค้าต่างชาติทำการค้ากับประชาชนโดยตรง ต้องค้าขายผ่านสมาคมโกหงเท่านั้น รัฐยังมีหน่วยราชการกำกับดูแลการค้าขายทางทะเล และได้ตั้งระเบียบข้อบังคับการค้าและการจัดเก็บภาษีศุลกากร การผูกขาดการค้าเช่นนั้นทำให้มีพ่อค้าคู่แข่งรายในจักรวรรดิ ไม่ก่อเกิดการค้าเติบใหญ่ทั่วทั้งจักรวรรดิ การพัฒนาทุนและพาณิชยกรรมและอุดสาหกรรมจีนข้ามภาค การค้าภายในและการค้าทางทะเลเจริญจริงอยู่ แต่เป็นการค้าผูกขาด มีลักษณะเป็นตรงข้ามกับการค้าเสรี การค้าผูกขาดจึงไม่ส่งเสริมให้มีการค้าและการลงทุนอย่างแพร่หลาย ทุนที่ปราฏจากการผูกขาดการค้าเป็นทุนนิยมผูกขาด (Monopolistic capitalism) ทุนทั้งหมดอยู่ในมือพ่อค้าและรัฐ ไม่กระจายไปทั่วทั้งจักรวรรดิ

โดยสรุปแล้ว การค้าและธุรกิจเจริญมากในศตวรรษที่ 19 มีกระบวนการชำระบาชี ทดแทนแรงงานเกณฑ์และการชำระหนี้สินด้วยการใช้เงินสด มีความนิยมใช้เงินตราหมุนเวียนใน ท้องตลาด (Monetarization) มา ก แต่ความเจริญเช่นนั้นไม่มีทันทางเติบใหญ่เต็มที่ ไม่ก่อเกิดทุน การลงทุนและธุรกิจขนาดใหญ่ ชนชั้นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) ไม่มีปรากฏ เมื่อปราศ จากชนชั้นนี้ การพัฒนาทุนเพื่อการอุดหนารอมย้อมเป็นไปได้ยาก สังคมนิยมจึงเพียงพัฒนาใน ระดับเริ่มต้น (Nascent capitalism) เป็นเพียงหน่ออ่อนเพื่อยังราก (Sprout Capitalism) ไม่เติบ ใหญ่เป็นประ予以ซัมมาศาลแก่คนเงิน อาจจะกล่าวได้ว่า ธรรมเนียมประเพณีในสังคมและเศรษฐกิจ จีนเองได้ปักกิ่นเงินให้เห็นหนทางไปสู่ความมั่งคั่งและอำนาจอันยิ่งใหญ่จากการพัฒนาการค้า

ความเจริญของการค้าและธุรกิจที่มีขอบเขตจำกัดไม่ทำให้เกิดเศรษฐกิจอันเติบใหญ่ได้ ทั้ง ๆ ที่การค้าคือปัจจัยในการค้า ที่สำคัญที่สุดคือการค้ารายได้ ของรัฐจากการค้าจึงนับว่าไม่มาก ในขณะเดียวกัน การเกษตรไม่สามารถจะเป็นแหล่งรายได้ ที่แน่นอนให้รัฐได้ เพราะการผลิตขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมที่ไม่แน่นอน เช่น ดิน พืช อากาศ เป็นต้น ใน 150 ปีแรกของสมัยชิง รายได้รัฐไม่เพิ่มพูนขึ้นนัก เพราะพื้นที่เพาะปลูกมีได้ขยายไปมาก many ผลผลิตไม่เพิ่มมากจนทำให้รายได้รัฐเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด รายจ่ายรัฐมากกว่ารายรับ รายจ่ายสิ้นเปลืองไปกับงบประมาณทหาร งบประมาณการปราบศึกนอกศึกในเกือบ 40 ปี งบประมาณค่าใช้จ่ายในราชการ เงินเดือนและเบี้ยเลี้ยงช่วยเหลือ (Allowance) สำหรับข้าราชการและเจ้านายชั้นนำ จ่ายเป็นพิเศษหรือข้าวส่วนหนึ่งและเงินสดส่วนหนึ่ง งบประมาณสร้างและบำรุงการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ งบประมาณสาธารณภัยและงบประมาณพระราชสำนักอีก รายจ่ายพระราชสำนักของ รัชกาลสูงมาก เช่น รัชสมัยจักรพรรดิเฉียนหลุง การเสด็จประพาสมณฑลต้องใช้งบประมาณรวมแล้ว เกือบ 100 ล้านตำลึง (Tael) ราชการสังคրามก็ใช้งบประมาณไปประมาณ 100-120 ล้านตำลึง เป็นต้น การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสมัยชิงย่อมทำให้การคลังมีความยากลำบากมาก เพราะรายได้รัฐ ประจำปีมีเพียงประมาณ 40 ล้านตำลึง¹² ตั้งแต่รัชสมัยจักรพรรดิเฉียนชิง (Chia-ch'ing, ค.ศ. 1796-1820) ราชวงศ์ชิงใช้จ่ายเกินรายรับมาก (Treasury deficit) เพราะต้องใช้จ่ายไปในการปราบ โจรลัดและกบฎที่เกิดขึ้นทั่วไปในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ และการปราบผู้ที่反叛หนัก

ในศตวรรษที่ 19 ราชวงศ์ชิงเผชิญปัญหาประชากรล้นประเทศ เป็นแรงกดดันอันหนัก หน่วงต่อรัฐ กบฏเกิดขึ้นทั่วไปพร้อมกับภัยตัวบันทึกุกคาม ราชวงศ์ต้องสูญเสียทรัพยากรใน แผ่นดินมหาศาลเพื่อแก้ปัญหารอบด้าน ถ้าราชวงศ์มีรายได้จากการค้า ราชวงศ์ย่อมจะใช้รายได้ ด้านนี้ทดแทนรายได้จากการเกษตรที่ลดลงได้ สามารถแก้ปัญหาความยากไร้ของประชาชน รายได้ จากการค้ามหาศาลคืองบประมาณที่ราชวงศ์สามารถใช้ในการพัฒนาประเทศและพัฒนากองทัพ เพื่อให้จัดการดีมีทั้งความเจริญมั่งคั่งและมั่นคง ไม่ตกลอยในภาวะที่สิ้นไร้เมตออกสูดที่จะปะปอง

ตนเองได้เมื่อเพชรัญศึกในคือกบฎและศึกนอกคือภัยตะวันตก ดังที่เป็นความจริงในประวัติศาสตร์ ราชวงศ์ซึ่งและคนเจ้าได้ปล่อยให้โอกาสสร้างความมั่งคั่งจากการค้าและการอุดสาหกรรมหลุดลอยไปตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 อย่างไรก็ตาม แม้ความยากจนจะปรากฏทั่วไป แต่จักรวรรดิจีนสมัยซิงกียังได้ชื่อว่าเป็นจักรวรรดิที่มั่งคั่งเป็นอย่างยิ่ง มีการผลิตได้ปริมาณมากที่สุดประเทศหนึ่งในโลก ร่วมสมัย¹³

เมื่อพิจารณาเศรษฐกิจจีนทั้งระบบในสมัยซิงแล้ว เศรษฐกิจมีลักษณะลับซับซ้อนมาก แต่ก็ยังสามารถที่จะสนองตอบความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนและความต้องการที่มีลักษณะลับซับซ้อนของประเทศไทยได้ เศรษฐกิจจีนมีเกษตรกรรมเป็นพื้นฐาน สังคมจีนเป็นสังคมปิดมิได้รับรู้ความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ความเปลี่ยนแปลงจึงมีจังหวะช้าและเป็นความเปลี่ยนแปลงภายในขอบเขตของโครงสร้างเศรษฐกิจที่สืบทอดกันมาต่อตัวกัน ความเติบใหญ่ อย่างราบรื่นของเศรษฐกิจจีนมีจุดอ่อนคือ ผลประโยชน์เพิ่มพูนอย่างมาก และจีนไม่มีความสามารถที่จะคิดริเริ่มสิ่งใหม่ๆ (Innovations) ในสถาบันและคิดริเริ่มหลักวิชาการได้ ฯ ได้ทำให้ระบบทุนนิยมที่เริ่มผลิตออกผลตั้งแต่ปลายสมัยหมิงไม่สามารถจะเติบใหญ่ได้ในสมัยซิง

การเมืองการปกครอง : ระบบอุปจักรพรดิราชย์

1. ความชอบธรรม

ราชวงศ์ซิงเป็นราชวงศ์ต่างชาติที่แม้จะมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แต่ก็เป็นวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจีน เมื่อได้ครอบครองจีนแล้ว ราชวงศ์ซิงได้ดำเนินกุศโลบายทางการเมืองที่จะให้ได้รับความสนับสนุนจากปวงชนชาวจีน โดยยอมรับอารยธรรมจีน เสมือนเช่นเคยให้ถูกกลืน คตินิยมความชอบธรรมแบบจีนที่มีลักษณะว่า ‘อำนาจของอิ่ปไตยเป็นอำนาจอันสวรรค์มอบหมายประทานมา (Mandate of Heaven)’ แก่ผู้ที่มีความสามารถและความประพฤติชอบตามคติของจื่อนั้น ราชวงศ์ซิงก็ถือว่าเป็นคตินิยมที่มีคุณประโยชน์แก่ตน ราชวงศ์ซิงถือตนว่าเป็นผู้พิชิตคนพลา คือโจรสู้ร้ายที่ปล้นแผ่นดินหมิง และอภิบาลคนตีคือประชาชนทั่วไป จึงมีความชอบธรรมที่จะปกครองแผ่นดินจีน ราชวงศ์ซิงได้ยึดถือปฏิบัติตามโบราณราชประเพณีแห่งทุกประการ พระราชนำนักราชวงศ์ซิง คือพระราชนำนักจีน การตั้งชื่อรัชกาลและการตั้งพระราชนารีทั้งหลายล้วนเป็นไปตามครรลองพระราชนประเพณีจีน บรรดาประเพณีธรรมนี้ยมการปกครองของจีนที่มีปรากฏล้วนเป็นที่ยอมรับและดัดแปลงให้เหมาะสมแก่การสมัยโดยคำนึงถึงความสมดุลและการดำรงคงอยู่ร่วมกันของความคิดเห็นหลัก (Concepts) ทางการเมือง ราชวงศ์ซิงมิได้แสดงความเป็นปฏิบัติหรือคิดล้มล้างแต่อย่างใด ธรรมนี้ยมประเพณีได้ที่เหมาะสมกับคนจากแบบจีน ราชวงศ์ซิงก็พร้อมที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ ดังจะเห็นได้ว่า ราชวงศ์ซิงได้พลิกแพลงสัญลักษณ์ทางการเมืองของมองโกลคือ พระราชนัฐกรของมหาช่าน โดยถือว่าราชวงศ์ซิงเป็นผู้สืบท่อจักรวรรดิมองโกล

ราชวงศ์ซึ่งยอมรับนับถือปฏิบัติตามลัทธิขึ้นใหม่ (Neo-Confucianism) เป็นอุดมการณ์แห่งรัฐ ตามคตินิยมนี้ สังคมที่ต้องมีการปกครองโดยธรรม และมีเอกภาพภายใต้ระบบจักรพรรดิราชย์ (Imperial government) ระบบการปกครองรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลางอย่างเข้มแข็ง (A strong central government) โดยมีกฎหมายเป็นหลักค้าประกันความยุติธรรม ก่อเกิดความมีระเบียบแบบแผนและความสงบสุข ประสิทธิภาพการปกครองย่อมประจำตัวได้จากผลของการจัดเก็บภาษี การเรียกเกณฑ์แรงงาน การบำบัดทุกข์บำรุงสุข และการมีระเบียบแบบแผนความสงบสุขในแผ่นดิน สัญญาณบอกเหตุว่าสังคมเริ่มวิปริตคือ กบฏชาวนา ราชวงศ์ที่ยังยืนนานในประวัติศาสตร์ล้วนเป็นราชวงศ์ที่ประสบความสำเร็จตามวิถีทางดังกล่าวคือ ราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ช่อง และราชวงศ์หมิง เสื่อได้บ้านเมืองมีภัยวิกฤติ ประชาชนเจ้มีความรู้สึกตระหนักรึ่งอกภานของบ้านเมืองและการปกครองตามระบบจักรพรรดิราชย์ สวรรค์ประทานอำนาจจอดีปได้แก่ผู้ใด ผู้นั้นคือจักรพรรดิ ในฐานะที่เป็นพระเทวบุตร จักรพรรดิทรงเป็นผู้ประสานผลประโยชน์ระหว่างสวรรค์กับมวลมนุษยชาติอย่างสมดุลกลมกลืนกัน ถ้าจักรพรรดิมิได้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม ราชภารຍ์ย่อมมีสิทธิล้มล้างได้ สวรรค์ย่อมประทานอำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถและความประพฤติปฏิบัติชอบเท่านั้น ถ้าจักรพรรดิมิได้ทรงครองแผ่นดินโดยธรรม ธรรมชาติย่อมวิปริต prvaneเป็นสัญญาณบอกเหตุว่าฝ้ายดินลงโภช จักรพรรดิต้องทรงรับผิดชอบต่อภัยพิบัติทั้งปวงและเร่งแก้ไขให้ธรรมชาติคืนสู่ภาวะสมดุลเป็นปกติ

ระเบียบแบบแผนในสังคมยังมีหลักการหนึ่งว่าด้วยความสัมพันธ์ในสังคมตามฐานะอันแตกต่างกันตามลำดับชั้น (Hierarchy of relationship) ความประพฤติอันถูกต้องเป็นเครื่องแสดงค่านิยมของบุคคล การปฏิบัติตามพิธีกรรมเป็นเครื่องสร้างความผูกพันอย่างเป็นทางการต่อกันโดยวิถีทางนี้ ความสมดุลประสานกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Harmony) จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์นั้น ๆ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ความไม่มีระเบียบแบบแผนบังเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อรัฐ หรือชุมชน หรือครอบครัว หรือบุคคล มิได้ประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมและไม่ยึดถือปฏิบัติพิธีกรรมอย่างถูกต้องเท่านั้น จักรพรรดิต้องทรงสถาปนา率为เบียบแบบแผน เจริญพระราชวิริยาตตามพระราชกิจ และทรงตั้งพระราชพิธีในมวลหมู่มหานชน พลังของการปกครองตามคติขึ้นอยู่กับปวงชนสนับสนุน เชื่อมั่น เชื่อถือ ไว้วางใจ และเห็นชอบให้มีสิทธิปกครองประชาชน ราชวงศ์ซึ่งได้แสวงหาความชอบธรรมจากประชาชนตามวิถีทางดังกล่าวอันเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ประชาชนเจียมยอมรับมิได้ที่จะให้บ้านเมืองปราศจากเอกภาพความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ระบบจักรพรรดิราชย์ (Imperial unity) ที่ไม่ว่าจะเป็นระบบการปกครองโดยคนเจ็นหรือคนต่างชาติไม่สำคัญ จักรพรรดิจะรุ่งเรืองมั่งคั่งเจริญก้าวหน้าได้ในภายภาคหน้า

2. แบบอย่างพัฒนาการทางการเมือง : วัฏจักรแห่งราชวงศ์

การขึ้นสู่อำนาจของแต่ละราชวงศ์รวมทั้งราชวงศ์ซึ่งด้วยล้วนมาจากการพิชิตด้วยพลังอำนาจทางทหาร (Military conquests) การปักครองจึงมีแบบอย่างเห็นชัดจากการเริ่มต้นด้วยความพยายามที่จะรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง พัฒนาและเสริมพลังการปักครองให้แข็งแกร่ง แต่ต่อมาไม่นานนัก การปักครองแตกแยกแล้วเลื่อมถอยอำนาจ ก่อเกิดความสับสนวุ่นวาย ปั่นป่วน เป็นกลิ่นคุกจนนำไปสู่การลิ้นสุดอำนาจของราชวงศ์ ราชวงศ์ใหม่ที่ยานเข้าสู่อำนาจแทนแล้วเชิญวัฏจักรทางการเมือง (Political cycle) ดังกล่าว ราชวงศ์ล้วนมุ่นเฉยเปลี่ยนไปไม่มีราชวงศ์ใดยืนยงตลอดกาล แต่สถาบันหลักในสังคมยังรวมตัวกันได้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ราชวงศ์ล้วนรุ่งโรจน์และตกต่ำภายใต้ระบบอิทธิพลการปักครอง อำนาจจันทร์ประทานเป็นของผู้มีอำนาจเท่านั้น ราชวงศ์ซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายในประวัติศาสตร์ที่จะได้รับอำนาจเช่นนั้น

3. หลักการปักครองแบบ曼จู

สิ่งที่ราชวงศ์คำนึงถึงก่อนสิ่งอื่นใดคือ การรำรงไว้ซึ่งราชวงศ์และอำนาจ ชาวแมนจูกระหนนก็ว่า จีนเคยมีราชวงศ์ต่างชาติปักครอง แต่มักต้องลิ้นสุดอำนาจลงมีนานนัก ไม่เว้นแม้แต่ ราชวงศ์หยวน (Yuan) ของชาวมองโกลผู้ทรงพลานุภาพ ราชวงศ์หยวนได้รักษาเอกลักษณ์ไว้ด้วยธรรมของโกล ไม่ยอมให้อารยธรรมจีนกลืนโดยง่าย ใน การปักครองระดับสูง ชาวมองโกลเป็นผู้มีอำนาจนโยบายการปักครอง เช่นนี้ไร้ผลแล้ว เพราะท้ายสุดไม่นานนัก ราชวงศ์หยวนก็ถูกโคนล้ม ถ้าชาวแมนจูปักครองจีนโดยโอนอ่อนผ่อนตามธรรมเนียมประเพณีจีน พึ่งพาคนจีนทุกด้าน ดัดแปลงปรับปรุงธรรมเนียมจารีตประเพณีจีนและอุปถัมภ์ศิลปวิทยาการจีน ก็จะทำให้วัฒนธรรมแมนจูถูกกลืนจนสิ้นเอกลักษณ์ ชาวแมนจูต้องการรักษาไว้ซึ่งอำนาจแบบแผนสังคมและการปักครองแบบจีน แต่ต้องการรักษาอำนาจไว้ในฐานะผู้ปักครองโดยตรงด้วย ราชวงศ์ซึ่งจึงเริ่มระบบใหม่ที่เป็นระบบผสมผสานธรรมเนียมการปักครองแบบพลเรือนของจีนและธรรมเนียมการปักครองแบบทหารของชาวแมนจูเข้าด้วยกันในลักษณะที่พึ่งพาเอื้อประโยชน์ต่อกัน (Mutual dependence) ระบบใหม่จากการสังเคราะห์ระบบ (Synthesis) เป็นระบบที่ทรงพลังแข็งแกร่งมาก โดยมีจุดมุ่งหมายคือ การรวมอำนาจและตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจทั้งระบบ มีสถาบันและอำนาจรัฐแบบใหม่ ราชวงศ์ซึ่งกำหนดให้ชาวแมนจูและชาวจีนปักครองร่วมกัน (Dyarchy) ต่อมา ยังขยายไปถึงชาวมองโกลและชาวตะวันตกให้เข้าร่วมการปักครองด้วย (Synarchy)

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบอัตราส่วนประชากรจีนกับประชากรแมนจูและมองโกลแล้ว ชาวแมนจูและชาวมองโกลมีประมาณไม่ถึงอัตรา率อยู่ที่ 1 ของประชากรทั้งจักรวรรดิ ถือเป็นชนกลุ่มน้อยแต่ได้เปรียบในการปักครองร่วมกับคนจีน ทุกตำแหน่งราชการระดับสูงส่วนกลางและ

ส่วนภูมิภาคต้องเป็นตำแหน่งศูนย์คือ เป็นศูนย์เมือง 1 และศูนย์จังหวัด 1 เพื่อตรวจสอบการปฏิบัติราชการ กันเอง ในกองพลอง ทหารทุกคนเป็นเมือง 1 กองพลองถือเป็นหน่วยรับหลักค้าจูนราชบัลลังก์ ราชการทหารทั้งหมดอยู่ในเมืองชาราษการจีนมากกว่ามากที่เดียว แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ชาราษการจีนเป็นผู้ปกครองเพื่อข้าราชการจีนมากกว่ามากที่เดียว แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ชาราษการจีนคือผู้ปกครองที่แท้จริง ภาพที่ปรากฏว่าจีนปกครองของย้อมทำให้เมืองจูแผ่น กลมกลืนไปในสังคมจีนและทำให้ราชวงศ์ซิงดูไม่เป็นราชวงศ์ต่างด้าวที่น่ารังเกียจมากเท่าที่ควร ถูกไล่บัยเมืองจูเชื้อ ชาราษการจีนเป็นแกนหลักในองค์การของราชการปักกอร์จีน ดังจะเห็นได้จาก การรวมอำนาจและการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจทั้งระบบในระบบราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

4. ระบบบริหารของรัฐส่วนกลาง

ในการปกครองส่วนกลาง ราชวงศ์ซิงได้ใช้โครงสร้างแบบสมัยใหม่เป็นหลัก คือ การรวมอำนาจทั้งหมดอยู่ที่ส่วนกลาง (High centralization) โครงสร้างของสมัยใหม่ เป็นโครงสร้างสำเร็จรูปจากความพยายามในการพัฒนาการเมืองในอดีตครั้งสำคัญคือ สมัยราชวงศ์ชินซึ่งรวมอำนาจโดยใช้กฎหมายเป็นหลักตามคตินิติธรรม (Legalism) และสมัยยังไห่รวมอำนาจตามเหตุผลและคุณธรรมตามคติเชื้อ และครั้งที่สองในสมัยถังและสมัยซ้อง การพัฒนาการเมืองเติบใหญ่มีความมั่นคงบนพื้นฐานของการณ์เชื่อและระบบราชการ และเพิ่บพร้อมไปด้วยความคิดริเริ่มเปลี่ยนแปลง (Innovation) การพัฒนาการเมืองมีแนวโน้มมุ่งสู่เอกสารทางการเมืองและการที่ส่วนกลางควบคุมทั้งประเทศ แต่การพัฒนาเข่นนั้นประสบความล้มเหลว ต้องเริ่มต้นใหม่หลายครั้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในประวัติศาสตร์ ระบบราชการที่ปรากฏหลายครั้ง มักจะถูกโน้มนำให้เป็นระบบที่มีคุณธรรมตามแรงกดดันเรียกร้องของลังค์และปัญญาชน ซึ่งแสดงออกโดยเห็นได้จากการพัฒนาระบบราชการ เมื่อระบบราชการพัฒนาไปตามครรลองอันพึงประสงค์ตามคตินิติธรรม ซึ่งเชื่อว่า ย้อมทำให้เกิดระบบราชการแบบแผนทางการเมือง มีความร่มเย็นเป็นสุขและมีความยุติธรรม โดยที่ประชาชนไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมการปกครองโดยตรงตามหลักการประชาธิปไตย ราชวงศ์ซิงได้พัฒนาการเมืองไปตามวิถีทางดังกล่าว

ระบบบริหารของรัฐสมัยซิงเป็นระบบบริหารที่ชาราษการจีนและชาราษการจีนร่วมกัน เป็นคณะกรรมการร่วม (Collegial joint administration) โดยมีจุดมุ่งหมายป้องกันการสร้างสมอำนาจให้เป็นอันตรายแก่ราชวงศ์ ราชวงศ์ใช้โครงสร้างของการปกครองแบบราชวงศ์ใหม่ แต่ก็ได้เสริมสร้างอำนาจให้มั่นคงเด็ดขาดยิ่งขึ้น โดยเพิ่มพูนอำนาจเมืองจูและราชวงศ์ในการควบคุมการใช้อำนาจบริหาร เป็นการปกครองโดยหลักสามประการคือ อำนาจทางการเมืองสูงสุดในพระหัตถ์

จักรพรรดิ อำนาจทางทหารเป็นพลังอำนาจเสริม และราชวงศ์กำกับดูแลการบริหารราชการ ชาวแมนจูสหติสูงสุดเห็นอธิรัฐจีน และกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญคือ จีน แมนจูและมองโกล (Ethnic dyarchy) เป็นกลุ่มผู้ปกครอง ในการปกครองส่วนกลางนั้น ราชวงศ์ซึ่งไม่ตั้งตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีหรือนายกรัฐมนตรีในความหมายปัจจุบัน ราชการทุกหน่วยใหญ่น้อย ล้วนอยู่ในการบังคับบัญชาของจักรพรรดิโดยตรง พระราชอำนาจอันเด็ดขาดนี้เป็นแบบอย่างสืบท่อต่อกทอดมาจากสมัยหมิง เป็นการรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง แต่ “ส่วนกลาง” ในความหมายของราชวงศ์ซึ่งนั้นหมายถึงองค์จักรพรรดิ

การบริหารของรัฐส่วนกลางมีองค์กรหลักคือ ราชเลขาอิทธิการ (Grand Secretariat) คณะกรรมการแผ่นดิน (Grand Council) และกระทรวงห้อง 6 (Six Boards) องค์กรเสริมมีมากมายเป็นประเภทสำนักงาน (Office) และมีองค์กรตรวจราชการ (the Censorate)

4.1 ราชเลขาอิทธิการ

เป็นองค์กรบริหารส่วนกลางสำคัญที่สุดก่อนการจัดตั้งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินใน ค.ศ. 1729 องค์กรนี้ตั้งหน่วยราชการอยู่นอกเขตพระราชฐาน มีเลขาอิทธิการ 4 คน ผู้ช่วยอีก 2 คน กึ่งหนึ่งเป็นชาวแมนจู ผู้ที่จะเป็นราชเลขาอิทธิการได้ต้องเป็นบุณฑิตระดับจินชือ ผู้สอบไล่ได้ระดับเมืองหลวง (Chin-shih) ตำแหน่งราชเลขาอิทธิการไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง ส่วนใหญ่เฉลี่ยประมาณ 8 ปี 9 เดือน นานที่สุดกว่า 30 ปี¹⁴ ผู้เป็นราชเลขาอิทธิการมักมีตำแหน่งเป็นประธานของกระทรวงหรือหน่วยราชการที่สำคัญด้วยในคราวเดียวกัน ราชเลขาอิทธิการมีหน้าที่ร่างพระราชบัญญัติและคำประกาศ เป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ในการมีพระราชวินิจฉัยนโยบายแผ่นดิน แต่เนื่องจากราชเลขาอิทธิการเป็นผู้ควบคุมแหล่งข้อมูล สามารถกำหนดดิริจฉัยได้ก่อนที่จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ราชเลขาอิทธิการจึงมีอิทธิพลต่อพระราชวินิจฉัย ราชเลขาอิทธิการยังมีหน้าที่ร่างคำประกาศพระราชพิธีที่สำคัญทั้งปวง ตลอดจนคำประกาศของพระราชบิบูลงสรวงสังเวย ราชเลขาอิทธิการมีหน้าที่เบิกตัวผู้เข้าสอบหน้าพระที่นั่ง (Chin-shih) และเป็นผู้กำหนดพระนามจักรพรรดิและจักรพรรดินี ผู้เสด็จสำรวจคตแล้ว ตลอดจนกำหนดนามบุคคลสำคัญที่ถึงแก่อสัญกรรม บรรดาบันทึกทุกประเภท และหนังสือราชการจากทุกหนทุกแห่งที่จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายต้องผ่านราชเลขาอิทธิการก่อน ราชเลขาอิทธิการเป็นผู้พิจารณา ก่อนเป็นด่านแรก ตามหน้าที่ดังกล่าว ราชเลขาอิทธิการเป็นผู้ไกล่ชิดเบื้องพระยุค滥บาท จึงเป็นผู้มีอำนาจที่สุดและทรงเกียรติภูมิสูงสุดในแผ่นดิน

ราชเลขาอิทธิการมีอำนาจหน้าที่ลดลงในรัชสมัยจักรพรรดิคังสี เพราะจักรพรรดิทรงตั้งราชเลขาอุกุการ (Secretaries) ส่วนพระองค์ ในรัชสมัยจักรพรรดิหยุ่นเจิง ค.ศ. 1729 ได้มีการตั้งคณะกรรมการแผ่นดิน (Grand Council) มีอำนาจหน้าที่เป็นราชเลขาอิทธิการโดยพฤตินัย ตำแหน่งราชเลขาอิทธิการจึงกลایเป็นตำแหน่งเกียรติยศ ไม่มีอำนาจเหมือนเดิมและปฏิบัติราชการประจำไม่ซึ่งเกี่ยวกับราชการระดับสูงอีก

4.2 กระทรวงทั้ง 6 (Six Boards)

กระทรวงสันหลังของการบริหารส่วนกลาง ได้แก่ กระทรวงชาราชการพลเรือน (Civil Office) กระทรวงการคลัง กระทรวงพระราชพิธีและการต่างประเทศ (Rites) กระทรวงยุทธนาธิการ (War) กระทรวงยุติธรรม (Punishment) และกระทรวงโยธาธิการ (Public Works) แต่ละกระทรวงมีเจ้ากระทรวงเป็นคนจีน 1 แม่นจู 1 และมีรองเจ้ากระทรวงเป็นจีน 2 แม่นจู 2 เมื่อพิจารณาหน้าที่ของกระทรวงแล้ว กระทรวงน่าจะมีลักษณะเป็นคณะกรรมการ (Board of directors) มากกว่าจะเป็นลักษณะกระทรวงในความหมายปัจจุบัน แต่ละกระทรวงมีสำนักงาน (Bureau) 4 แห่ง ยกเว้นกระทรวงการคลังมีสำนักงาน 14 แห่ง และกระทรวงยุติธรรมมีสำนักงาน 18 แห่ง ทั้ง 6 กระทรวงไม่มีหน่วยราชการใดที่มีหน้าที่การต่างประเทศ (Foreign Office) เพราะจักรพรรดิมีได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตอันเสมอภาคกับรัฐใด การต่างประเทศจึงไม่มีความหมายสำคัญ ยกเว้นความสัมพันธ์กับบรรดาประเทศราช (Tributary states) บรรดาประเทศเพื่อนบ้านที่ยังป้าเฉื่อน และความสัมพันธ์ทางการค้า

กระทรวงทั้ง 6 มีบทบาทหน้าที่ไม่ตรงตามความหมายลากลปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ดังนี้

ก. กระทรวงชาราชการพลเรือน มีหน้าที่บริหารราชการพลเรือน แต่ตั้งถอดถอนเลื่อนลดปลดย้ายข้าราชการ สถาปนาขศึกษาบรรดาศักดิ์ และกำหนดระเบียบวินัยราชการ ปูนบำเหน็จรางวัลความชอบและลงโทษข้าราชการ กำหนดตำแหน่งยศชั้นตามลำดับ และจัดสอบข้าราชการที่รับราชการครบ 3 ปี เพื่อประเมินความสามารถและจัดสอบเลื่อนตำแหน่ง

ข. กระทรวงการคลัง มีหน้าที่จัดเก็บภาษีอากร ภาษีหลักคือ ภาษีที่ดิน รับจดทะเบียนที่ดิน ควบคุมการชนส่งภาษีและเครื่องบรรณาการ กำหนดระเบียบข้อบังคับในการจ่ายแก่ ชุนนางและข้าราชการ บำรุงรักษาด้านศูลการ กำกับดูแลเงินตราและการผลิตเหรียญภาษาปั้น จัดสำรวจสำมะโนครัว เก็บรักษาข้อมูลดินแดนและพรอมแคนมณฑล กระทรวงการคลังมีสำนักงาน 14 แห่ง แต่ละแห่งมีการติดต่อกับมณฑล แต่สำนักงานมีน้อยแห่งที่มีอำนาจในพื้นที่มากกว่า 1 มณฑล สำนักงานมีหน้าที่ตรวจสอบแผ่นดิน (Audit) จัดเก็บภาษีที่ดินและภาษีรัชชูปการ (Poll tax) ในมณฑلنั้น ๆ

ค. กระทรวงพระราชพิธี มีหน้าที่จัดเตรียมและตั้งการพระราชพิธีทุกประเภท อาทิพระราชพิธีบวงสรวงและสังเวย พระราชพิธีประจำปี พระราชพิธีรายจารเช่น พระราชพิธีอภิเษกสมรส พระราชพิธีการพระบรมศพ พระศพและศพบุคคลสำคัญในแผ่นดิน พระราชพิธีรับแขกเมือง เป็นต้น กระทรวงยังมีหน้าที่การต่างประเทศกับบรรดาประเทศราช มีหน้าที่จัดสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการและจัดการศึกษาหลวงทุกระดับทั่วจักรวรดิ กระทรวงมีสำนักงาน 4 สำนัก คือ สำนักพิธิการ สำนักพิธีယัญกรรม (Sacrifices) สำนักต้อนรับแขกเมืองและสำนักจัดเลี้ยง (Banquet)

นอกจากนั้น กระทรวงยังมีกองดนตรี (Department of Music) และกองเจารึก (Office of Engraving) ซึ่งมีหน้าที่สร้างตราสำหรับใช้ในราชการ หน้าที่อื่นที่สำคัญคือ หน้าที่จัดและบำรุงบ้านพักแขกเมือง ในด้านการต่างประเทศนี้ ใน ค.ศ. 1636 ราชวงศ์ชิงได้ตั้งหน่วยราชการใหม่ในสังกัดของกระทรวงพระราชพิธี คือ สำนักงานคณะกรรมการอาณาจักร (Li Fan Yuan, the Court of Colonial Affairs) มีสำนักงาน 6 แห่ง เดิมเป็นหน่วยราชการซึ่งอยู่ในกองโกล (Mongolian Office) สำนักงานใหม่มีหน้าที่การต่างประเทศและการค้ากับชนชาติมองโกล อิบราหิล รุสเซีย และภูมิภาคตะวันตกหรือขินเกียงปัจจุบัน (Western Region or Sinkiang) สำนักงานคณะกรรมการนี้ต่อมาเป็นหน่วยงานอิสระมีหน้าที่รองคือ แต่ตั้งข้าราชการทหารและพลเรือนประจำดินแดนชายแดนฝั่งอบรมข้าราชการและเจ้านายของดินแดนชายแดนให้มีความรู้ทางพิธีการอย่างดี ตลอดจนเปิดโรงเรียนสอนภาษาหลายแห่ง หน่วยงานนี้จัดเก็บเอกสารราชการที่เกี่ยวกับการค้าและการต่างประเทศกับชนชาติตั้งกล่าว เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญ

๓. กระทรวงยุทธนาธิการ (Board of War) เป็นหน่วยราชการที่รับผิดชอบราชการทหาร แต่ตั้งโดยยกย้ายถอดถอนตำแหน่ง แต่ตั้งคณะกรรมการศักดิ์จัดสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการทหาร จัดพิธีการทางทหาร และจัดเก็บบัญชีกำลังพล ตลอดจนการขนส่งสื่อสารโดยม้า กระทรวงนี้ไม่มีอำนาจปกครองกองทหารรักษาพระองค์ กระทรวงนี้มีสำนักงานทหาร 4 แห่ง ในแต่ละมณฑลมีสายการบังคับบัญชาทหารแยกเป็นสามสายคือ ผู้บัญชาการทหารมณฑล (T'i tu, Provincial military - in - chief) ผู้ว่าราชการภาคหรืออุปราช (Governor - General) และผู้ว่าราชการมณฑล ทั้งสองสายหลังมีกองกำลังเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อผู้บัญชาการทหารมณฑล

กระทรวงยุทธนาธิการมีเอกสารกักษณ์ในการติดต่อสื่อสารราชการทุกประเภททั้งจักรวรดิ การติดต่อประจำวันเป็นการเดินเท้าส่งหนังสือราชการ เดินเท้าได้วันละ 100 ลี้ รายงานประจำวันระหว่างเมืองใหญ่ ๆ ใช้เวลาเป็นเดือน เช่นจากนานกิงไปปักกิ่ง มีระยะทาง 2,300 ลี้หรือ 766 ไมล์ ใช้เวลา 23 วัน กว้างตั้งถึงปักกิ่ง 56 วัน การติดต่อที่เร็วที่สุดคือ ทางม้าเร็ว กระทรวงเลี้ยงม้าแล้วแจกลจ่าให้แก่หน่วยราชการทั่วจักรวรดิเพื่อใช้เป็นม้าเร็ว อัตราความเร็วสูงสุดสำหรับม้าคือ วันละ 600 ลี้¹⁵

๔. กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมาย การลงโทษ การอภัยโทษ การยึดและรับทรัพย์สิน พิจารณาคดีความที่มณฑลตัดสินโทษประหาร โดยร่วมกับคณะกรรมการ (Censorate) ศาลหลวงและอุทธรณ์ (Court of Judicature and Revision) กระทรวงนี้มีสำนักงาน 18 หน่วยงานและมีสำนักงาน 17 หน่วยงานในระดับมณฑล อีกหน่วยงานเป็นสำนักสืบค้นและจับกุมนักโทษทหารกองพล (Bureau of Search and Arrest) สำนักงานเหล่านี้ทั้ง 14 หน่วยงานมีเขตอำนาจตามกฎหมาย (Jurisdiction) เหนือมณฑล ปรัชญากฎหมายและการศาลของสมัยชิง

ถือหลักการว่า อำนาจตุลาการขึ้นอยู่กับอำนาจบริหาร โดยถือเป็นอำนาจเดียวกัน สมัยซึ่งไม่มีกระบวนการทางกฎหมาย (Due process of law) ไม่มีที่ปรึกษาในการว่าด้วยความผู้พิพากษามิได้รับความคุ้มครองให้อยู่ในตำแหน่งตลอดชีพ การพิจารณาคดีคำนึงถึงผลทางศีลธรรมจารยามากกว่าผลทางกฎหมาย การฟ้องร้องและการขึ้นศาลต่อสู้ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ขาดคุณธรรม การประภาตัวในศาลถือว่าเป็นการเสียเกียรติยกเทียมีมาก ส่วนใหญ่คนจีนนิยมการเจรจาทั่วไปมีประนีประนอมความกัน แล้วใช้หลักคุณธรรมเป็นเครื่องแก้ไขความขัดแย้งข้อพิพาทมากกว่า เมื่อไรผลสุดสิ้นหนทางแล้ว จึงจะเป็นคดีความฟ้องร้องในศาล ศาลมีชั้นตันเป็นศาลท้องถิ่น (sub-prefect or district court) ศาลอุทธรณ์คือ ศาลข้าหลวงตรวจเรียบพื้นที่ (Circuit Intendant) ที่เปิดเฉพาะเมืองไปบึงพื้นที่นั้น ๆ และศาลมณฑลที่โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นโดยมีอำนาจตุลาการสูงสุดในมณฑล ถ้ายังไม่พอใจ มีศาลผู้ว่าราชการภาคและหรือผู้ว่าราชการมณฑล ถ้ายังไม่พอใจในคำพิพากษา สามารถฟ้องร้องต่อให้ศาลสูงสุดแห่งนครปักกิ่งตัดสิน (The Three Supreme Tribunal) ศาลสูงสุดนี้ประกอบด้วย คณะกรรมการจากกระทรวงยุติธรรม คณะกรรมการตรวจสอบและศาลมณฑล และอุทธรณ์ ร่วมกันตัดสินคดีซึ่งต้องลงมติเป็นเอกฉันท์ในคดีที่ร้องทุกข์และคดีที่เกี่ยวกับโทษประหารชีวิต ถ้าลงมติไม่เป็นเอกฉันท์ จักรพรรดิจะโปรดให้ราชเลขาอิการ (Grand Secretariat) หรือคณะกรรมการประจำรัฐบาลแผ่นดิน (Grand Council) เป็นองค์คณะผู้พิพากษาจักรพรรดิมิได้มีพระราชวินิจฉัยด้วยพระองค์เอง

ฉ. กระทรวงโยธาธิการ มีหน้าที่ก่อสร้างและซ่อมบำรุงอาคารสถานที่สาธารณะ ถนนคูคลอง อาคารราชการ เชื่อน ฝาย การชลประทาน กำแพง เมือง วังและวัด เป็นต้น ตลอดจนกำหนดระเบียบแบบแผนและแบบอย่างของการก่อสร้างคฤหาสน์ของชุมชน

4.3 ราชการทหาร

ในสมัยซึ่ง มีระบบทหารผสมผสานแบบแมนจูและแบบจีนเข็นเดียวกัน หน่วยรบทั้งคือ กองพลลง หน่วยรบนี้ได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นในศตวรรษที่ 18 จากเดิมใน ค.ศ. 1644 ประมาณ 169,000 คนเพิ่มเป็น 350,000 คน ผู้บัญชาการทหารหน่วยรบทั้งหมดนี้เป็นชาวแมนจูเท่านั้น นอกจากนั้นแล้ว ราชวงศ์ซึ่งยังจัดตั้งทหารมองโกลและชาวจีนในแมนจูเรียเป็นกองพลลงอีกด้วย ราชวงศ์ซึ่งได้จัดตั้งกองทัพจีนเข็น มีองชัยเฉลิมพลสีเขียว (The Army of the Green Standard) มีกำลังพลแรกเริ่มเมื่อปลายศตวรรษที่ 17 ประมาณ 594,000 คน และเพิ่มเป็น 640,000 คน ในต้นศตวรรษที่ 19 จัดแบ่งกำลังพลออกเป็นกองพันห้าหมู่ 1,202 หน่วย กองพันรองเชี่ยวทำหน้าที่รักษาความสงบภายใน ไม่มีหน้าที่ป้องกันจักรพรรดิ ทั้งกองพลลงและกองทัพลงเขียวล้วนเป็นกำลังรบขนาดเล็กมากเทียบมิได้เป็นอัตราส่วนกับประชากรมหาศาลออยล้านคน ถึงกระนั้น ราชวงศ์ซึ่งก็ระแวดระวังมากในเรื่องการบังคับบัญชากองทัพทั้งสองประเภท โดยประวัติศาสตร์แล้ว

อำนาจแท้จริงของผู้ปักครองต้องมาจากการพลังอำนาจทางทหารเท่านั้น ราชวงศ์ซึ่งได้ใช้ணoyburyจัด
วางแผนแบบกระจายกำลังไปทั่วทั้งจักรวรรดิ มีให้แห่งใดมีกำลังพลหนาแน่น เอื้ออำนวยอำนาจ
อันล้นเหลือแก่ผู้เป็นแม่ทัพให้เป็นภัยแก่ราชบัลลังก์ได้ อีกทั้งจัดกำลังคู่กันทั้งกองพลคงและกองหัวพ
ลงเขียว เพื่อให้ตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน กองพลลงส่วนใหญ่ประจำการในเมืองหลวง
และจุดยุทธศาสตร์ในมณฑลเพื่อตรวจสอบกองพันธงเขียวที่ประจำการท้องถิ่น และประจำตามจุด
ยุทธศาสตร์ชายแดนภาคตะวันตกเฉียงเหนือเพื่อรักษาป้อมกันภัยคุกคามจากมองโกล กองกำลังที่
กระจายไปทั่วมีได้อยู่ในบังคับบัญชาของแม่ทัพผู้หนึ่งผู้ใดโดยตรงหัวหน้า กองทัพร่วมยุทธนาอิทธิการได้
กระจายอำนาจลั่นการและบังคับบัญชาออกไป ไม่มีแม่ทัพผู้ใดมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการบังคับบัญชา
กองกำลังในมณฑล อย่างน้อยในมณฑลต้องมีแม่ทัพบังคับการกองกำลังประจำมณฑล มีผู้ว่า
ราชการภาคและผู้ว่าราชการมณฑลไม่ผู้ใดเป็นแม่ทัพใหญ่แต่ผู้เดียว กำลังรบในบังคับบัญชาที่สืบอยู่จึงไม่มาก
เพียงพอที่จะให้ผู้ใดสามารถใช้เพื่อล้มล้างอำนาจราชสูดได้ อีกประการหนึ่ง กองทัพมณฑลไม่มีตำแหน่ง
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและเสนาอิทธิการทหาร (Chief of Staff) เพราะตำแหน่งเหล่านี้เป็นตำแหน่ง^{ที่จะทำให้ผู้ดารงตำแหน่งมีอำนาจมาก ฉะนั้น เมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้น จึงจะมีพระบรมราชโองการ}
แต่งตั้งชารักษาราชการทหารและพลเรือนเป็นแม่ทัพระดับต่าง ๆ เป็นการเฉพาะกิจเท่านั้น เมื่อสังคมรายๆ
ตำแหน่งเหล่านี้ย่อมถูกยกยุบเลิกไป

กระทรวงยุทธนาอิทธิการมีหน้าที่จัดสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการทหารและแต่งตั้ง เลื่อนลด
ปลดย้ายแม่ทัพนายทหารทั่วจักรวรรดิ ตลอดจนเป็นผู้มีอำนาจในการจัดสรรงบประมาณทหารให้
ทุกหน่วย ระบบราชการทหารเช่นนี้จึงเป็นระบบกระจายอำนาจหน้าที่ระหว่างข้าราชการฝ่าย
บริหารกับข้าราชการฝ่ายควบคุมกำลัง และระหว่างข้าราชการทหารกันเอง กองกำลังทหารก็ถูก
กระจายออกไปหมวดเช่นกัน การดำรงตำแหน่งทหารมีวาระหมุนเวียนเปลี่ยนสมอโดยห้ามประจำ
ในถิ่นเกิดด้วย เพื่อมิให้มีโอกาสสร้างสมอำนาจได้ในระยะยาวนาน อีกทั้งการกำหนดบทบาทและ
อำนาจหน้าที่เหลือมล้ากับฝ่ายพลเรือน ตลอดจนให้ข้าราชการพลเรือนดำรงตำแหน่งนายทหาร
ระดับสูงด้วย ล้วนเป็นเครื่องตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจกันเองอย่างสม่ำเสมอ ราชวงศ์จึงสามารถควบคุม
พลังอำนาจทางทหารให้เป็นประโยชน์ได้ ดังเช่นที่ได้ควบคุมปัญญาชนในระบบราชการพลเรือน

5. การบริหารส่วนภูมิภาค

เนื่องจากแม่ทัพอยู่ชั้นกุญแจ บีบบทบาทสำคัญในการเปิดด่านชันให้กองหัวหน้ามณฑลยัตราช
สูนศรบักกิ่ง ขึ้นเคลื่งอำนาจครอบครองจีน และได้ช่วยเหลือราชวงศ์ใหม่ในการปราบกบฏชาวนาลง
ราบคาน อีกทั้งแม่ทัพจีนอีกหลายคนก็บีบบทบาทสำคัญในการสถาปนาสันติภาพความสงบสุขและ

ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่ราชบัลลังก์ ราชวงศ์ซึ่งจึงไม่สามารถจะเพิกเฉยต่อความดีความชอบของแม่ทัพเจ้าเหล่านี้ได้โดยไม่เสียเผชิญกับการต่อต้านของแม่ทัพเจ้าเสียงเอง ดังนั้น แม้ราชวงศ์ซึ่งจะไม่มีความไว้วางใจและกรงเง่งเสมอว่า แม่ทัพเหล่านี้อาจเป็นภัยต่อราชบัลลังก์ได้ ถ้าเปิดโอกาสให้สร้างอำนาจบุญการมีขึ้นมาท้าทายอำนาจราชสูร แต่ราชวงศ์ซึ่งก็จำเป็นต้องปูนบำเหน็จความดีความชอบแก่เหล่าแม่ทัพเจ้าผู้ช่วยสร้างและค้ำจุนราชบัลลังก์แม่นๆ แม่ทัพอูชันกุยได้รับสถาปนาเป็นเจ้าผู้พิชิตภาคตะวันตก (West-Suppressing Prince) ครอบครองมณฑลยูนนาน แม่ทัพเจ้าช่างโคซี (Shang K'o-hsi) ผู้บัญชาการกองทัพในเหลียวตุงและยอมแพ้ต่อกองทัพแม่นๆ โดยได้ได้เป็นเจ้าผู้พิชิตภาคใต้ (South-Suppressing Prince) ครอบครองมณฑลกว่างตุ้ง แม่ทัพ เกิงจิเหมา (Keng Chi-mao) ผู้บัญชาการกองทัพในเหลียวตุงและยอมแพ้ต่อกองทัพแม่นๆ ได้เป็นเจ้าผู้สถาปนาสันติสุขในภาคใต้ (South-Pacifying Prince) ครอบครองมณฑลผู้เจียน ทั้งสามแม่ทัพได้ซื้อว่าเป็นสามเจ้าขุนศึก (Three Feudatories)

ราชวงศ์ซึ่งต้องยินยอมให้แม่ทัพทั้งสามมีอำนาจปกครองมณฑลอีกต่อไป เป็นอิสระ มีกองทัพของตนเองโดยราชวงศ์ต้องเป็นผู้บำรุงรักษาด้วยบประมาณรัฐ เกือบกึ่งหนึ่ง ยินยอมให้จัดเก็บภาษีอากรเป็นบประมาณส่วนตน โดยได้รับสิทธิ์ยกเว้นจากการตรวจสอบแผ่นดิน มีความสัมพันธ์ต่างประเทศได้โดยเสรี สามารถพัฒนาทรัพยากรในแผ่นดินและดำเนินการค้าได้โดยผลประโยชน์เป็นของตนเอง ไม่ต้องส่งห้องพระคลังหลวง อีกทั้งมีอำนาจในการบังคับบัญชาข้าราชการของตน ทั้งแม่ข่ายอิทธิพลครอบงำการแต่งตั้งข้าราชการในมณฑลอื่นด้วยคือ กุยโจว หุนนาน เสฉวน ส่านซี และกานสู อิทธิพลเข่นนี้เล่าขานกันว่าเป็น “การคัดเลือกโดยตะวันตก” (West selection) อำนาจทั้งหลายเช่นนั้น เนื้อแท้แล้วคือ อำนาจบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการเป็นของทั้งสามเจ้าขุนศึก สามมณฑลมีการปกครองเป็นอิสระขึ้นต่อส่วนกลางแต่เพียงในนามเท่านั้น

ราชวงศ์ซึ่งจะปกครองจีนได้อย่างไร? สามเจ้าขุนศึกคือหอกข้างแคร์ อำนาจมีแต่จะเพิ่มพูนขึ้นท้าทายอำนาจราชสูรมาก การปกครองส่วนภูมิภาคยกที่จะประสบความสำเร็จได้ ตราบใดที่ยังมีสามมณฑลที่มีฐานะพิเศษเช่นนั้น แม้แต่ราชบัลลังก์ก็ยอมจะไม่มั่นคง เพราะแม่ทัพผู้สร้างและค้ำจุนบัลลังก์ได้ก็ยอมจะล้มราชบัลลังก์ได้เช่นกัน ดังนั้น มิใช้มีนานก์สามเจ้าขุนศึกยอมจะสร้างปัญหาการปกครองแก่ราชวงศ์ซึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การที่จะกำจัดหรือปราบปรามก็เป็นการยากยิ่ง ราชวงศ์ซึ่งต้องรองรับหัวเมือง เมื่ออำนาจมั่นคงแล้ว จึงได้มีการเตรียมแผนปราบปรามให้รอบด้วยจักรพรรติคังสี เริ่มด้วยการประกาศยุบเลิกฐานะมณฑลขุนศึก (Feudatory) ทั้งสามมณฑล แม่ทัพอูชันกุยจึงตั้งตนเป็นกบฏในวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ. 1673 และสถาปนาราชวงศ์ใหม่ชื่อโจ (Chou) ประกาศต่อต้านราชวงศ์ซึ่งและกู้ราชวงศ์ใหม่ เจ้าขุนศึกอีก 2 คนได้เข้าร่วมด้วย กบฏเจ้าขุนศึกครั้งนั้นต้องใช้กองทัพของเขียวของจีนเป็นกำลังหลักในการปราบ ใช้เวลาถึง 8 ปี กบฎจึงแพ้ราบคาบ

2 ปีต่อมา กบฏได้หัวนถูกปราบจนราบคาบด้วย เมื่อปีก่อนเมืองคืนสู่ภาวะสงบแล้ว ราชวงศ์ชิงจึงสามารถจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคได้อย่างแท้จริง

ราชวงศ์ชิงได้จัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคและส่วนห้องถินตามแบบเดิมของจีน การปกครองส่วนภูมิภาคมีพื้นที่การปกครองเป็นมณฑลและจังหวัด (Prefectures) เดิมจีนมี 15 มณฑล ราชวงศ์ได้เพิ่มอีก 3 มณฑลคือ อันฮุย (Anhui, ค.ศ. 1662) Hunan, ค.ศ. 1664) และกานซู (Kansu, ค.ศ. 1705) จักรวรดิจีนมีทั้งหมด 177-185 จังหวัด แต่ละมณฑลประกอบด้วยหน่วยห้องถิน (Local Units) คือ จังหวัด (Prefectures) อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน การปกครองส่วนห้องถินมีพื้นที่การปกครองเป็นอำเภอทั้งหมด 1,500 อำเภอ (Districts, hsien) ตำบลและหมู่บ้าน อำเภอมีประชากรโดยเฉลี่ย 200,000 คน ในกรณีพื้นที่การปกครองส่วนภูมิภาค ราชวงศ์ชิงได้จัดตั้งเป็น 2 ระดับคือ ระดับภาคได้แก่ มณฑลที่จัดกลุ่มอย่างต่ำ 2 มณฑลขึ้นไปเป็น 1 ภาค มีผู้ว่าราชการภาคหรืออุปราช (Governor General หรือ Viceroy) เป็นผู้บริหาร ในระดับมณฑล ทุกมณฑลมีผู้ว่าราชการมณฑล (Governor) มีพื้นที่พิเศษที่ไม่จัดเข้าระบบนั้นคือ มณฑลเสฉวนและมณฑลจีหลี (Chihli) ต่างมีผู้ว่าราชการพิเศษ (Governor-General) มณฑลจีหลีมีความสำคัญมาก เพราะเป็นมณฑลที่ตั้งของเมืองหลวงปักกิ่ง มณฑลที่แวดล้อมนครปักกิ่งไม่ถูกจัดเข้ากลุ่มคือ ชานตุย Hunan และชานซี ส่วนดินแดนอิ_beet ชินเกียง มองโกเลีย แม่นจูเรย์ และจิงไห่ (Chinghai) เป็นดินแดนต่างเชื้อชาติภาษา沃兀นอร์ม ไม่ถือเป็นดินแดนจีนโดยตรง จึงเป็นดินแดนที่มีการจัดระเบียบบริหารราชการพิเศษขึ้นกัน ผู้ว่าราชการภาคและผู้ว่าราชการมณฑลเป็นชาวจีนและแมนจู ตามอัตราส่วนที่ค่อนข้างจะยุติธรรม ผู้ว่าราชการภาคเป็นแมนจูในอัตราประมาณร้อยละ 57 และผู้ว่าราชการมณฑลเป็นชาวจีนในอัตราประมาณร้อยละ 51.¹⁶

ราชวงศ์ชิงได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของราชการภูมิภาคในลักษณะที่มีการแบ่งอำนาจจากส่วนกลางและมีการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจกันเองในราชการส่วนภูมิภาค¹⁷ ผู้ว่าราชการภาคหรืออุปราช มีอำนาจบริหารมณฑลในความรับผิดชอบ จึงมีอำนาจเหนือผู้ว่าราชการมณฑล อุปราชมีหน้าที่บริหารราชการพลเรือนและทหารห้องถิน มีอำนาจบังคับบัญชาข้าราชการพลเรือนระดับกลางลงไป และข้าราชการทหารระดับนายพัน金陵ไป บำรุงรักษาและควบคุมกองกำลังองเชี่ยว กำกับดูแลการคลังของมณฑล ตัดสินคดีอุทธรณ์ที่ผ่านศาลอำเภอและจังหวัดมาแล้ว และรับผิดชอบความล้มเหลว กับผู้แทนต่างชาติ ผู้ว่าราชการมณฑลมีหน้าที่เหมือนอุปราช เพียงแต่มีขอบเขตแห่งอำนาจอยู่เฉพาะในมณฑลเท่านั้น ภารกิจนอกเหนือจากนั้นคือ การอำนวยการดูแลสำนักศุลกากร การบริหารกิจการเกลือ อำนวยการจัดสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการระดับอำเภอ และอำนวยการชนล่ง ข้าวบรรณาการ อุปราชและผู้ว่าราชการมณฑลไม่มีข้าราชการเป็นคณะทำงานเป็นส่วนตัว (An official staff) ต้องตั้งคณะผู้ทำงานและที่ปรึกษาเฉพาะด้านขึ้นเอง

หน้าที่เหล่านี้ล้วนแสดงว่า อุปราชและผู้ว่าราชการมณฑลได้รับมอบหมายอำนาจบริหาร และอำนาจบังคับบัญชาอย่างจำกัดขอบเขตจากส่วนกลาง เป็นการแบ่งอำนาจให้เป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีอำนาจเต็มขาดและเบริ่หารเป็นอิสระจากส่วนกลาง ส่วนกลางยังคงมีอำนาจควบคุมได้เหนือบุคคล กล่าวคือ มีอำนาจในการแต่งตั้ง เลื่อนลดปลดย้าย ตลอดจนให้ความตีความชอบและลงโทษทาง วินัยได้แก่ อุปราช ผู้ว่าราชการมณฑลและข้าราชการชั้นสูงในมณฑล ข้าราชการชั้นสูงในมณฑล ล้วนอยู่ในบังคับบัญชาของส่วนกลาง ถือเป็นองค์กรการปกครองส่วนภูมิภาคที่ทำหน้าที่บริหารตามนโยบายและอำนาจสั่งการของส่วนกลางและเป็นองค์กรกลุ่มที่ทำหน้าที่ปฏิบัติ (Executive organs) ตามส่วนกลาง ส่วนกลางเป็นองค์กรกลุ่มที่ทำหน้าที่อำนวยการ (Deliberate organs) ส่วนกลางมี อำนาจควบคุมเหนือการกระทำการของภูมิภาคคือ ควบคุมการวินิจฉัยสั่งการของอุปราชและผู้ว่า ราชการมณฑล โดยกำหนดแนวปฏิบัติให้ใช้อำนาจวินิจฉัยสั่งการหรือสั่งการให้ใช้อำนาจวินิจฉัยสั่งการ แม้จะถึงยิกเลิกการใช้อำนาจวินิจฉัยสั่งการไปแล้วก็ยังได้ ทั้งอำนาจเหนือบุคคลและเหนือการ กระทำ เช่นนี้เป็นอำนาจบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (Hierarchic power) ของส่วนกลางเหนือ ส่วนภูมิภาค ยิ่งกว่านั้นส่วนกลางยังกำหนดให้อุปราชเป็นรองประธาน (Junior president) ของผู้ ตรวจราชการ (Censor) และผู้ว่าราชการเป็นผู้ช่วยรองประธาน และได้รับพระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ทูลเกล้าฯ ถวายบันทึกลับได้ อุปราชสามารถตรวจสอบข้าราชการตั้งแต่ ผู้ว่าราชการมณฑลลงไปทั้งในทางเปิดเผยและปิดลับได้ อุปราชและผู้ว่าราชการมณฑลอาจมี การกิจช้อนกัน (Overlap) ไม่มีความแหน่งอนในอำนาจหน้าที่ จนไม่สามารถจะใช้อำนาจได้เต็มที่ ทั้งสองต้องระวังกันเองและตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่กันเองเพื่อมิให้ถูกรายงานต้องราชภัย ส่วนกลางจึงสามารถบังคับให้ข้าราชการตรวจสอบกันเอง

ส่วนกลางยังตั้งองค์กรพิเศษในส่วนภูมิภาคเป็นสำนักคณะกรรมการ (Commission) การคลัง ดุลการและการศึกษาเป็นสามสำนัก เจ้าสำนักเป็นข้าหลวง (Commissioner) แต่ตั้งจาก ส่วนกลางและอยู่ในบังคับบัญชาของส่วนกลาง ข้าหลวงมีคณะกรรมการที่เป็นข้าราชการและคณะกรรมการ ส่วนตัวที่มิใช่ข้าราชการร่วมปฏิบัติราชการด้วย องค์กรย่อยมีอีกมากมายที่ส่วนกลางตั้งขึ้นที่ สำคัญคือ องค์การ geleio องค์การชนส่งช้า และมีข้าหลวงพิเศษเพื่อกำกับดูแลการชนส่ง ข้าหลวง และสำนักคณะกรรมการทั้งหลายมีอำนาจพิเศษที่ส่วนกลางแบ่งมอบให้ เป็นองค์กรพิเศษนอก เหนือจากระบบราชการส่วนภูมิภาค ในมณฑลยังมีกองกำลังสามประเภทคือ กองกำลังของกองพล ลงประจำมณฑลที่มีผู้บังคับบัญชาการเป็นแม่นๆ อุปราชบังคับบัญชาการกองกำลังลงเชี่ยวและผู้ว่า ราชการมณฑลบังคับบัญชากองกำลังลงเชี่ยว ทุกปีส่วนกลางจะส่งข้าราชการเป็นข้าหลวงมาตรวจเยี่ยม (Intendant) โดยแบ่งพื้นที่เป็นพื้นที่ตรวจเยี่ยม (Circuits) 92 แห่ง

6. การบริหารส่วนท้องถิ่น

ในระดับท้องถิ่น พื้นที่การปกครองคือ อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ระบบราชการของรัฐแผ่ขยายไปสู่ระดับต่ำสุดคือ อำเภอเท่านั้น ตำบลและหมู่บ้านอยู่ในระบบราชการและมีการปกครองตนเอง ทุกอำเภอ มีเมืองนครและเมืองใหญ่น้อย (Cities, towns) ตำบล หมู่บ้าน ชุมชนในชนบท และตลาด ในระดับอำเภอ (District) มีข้าราชการเป็นคณะเจ้าหน้าที่และผู้นำเจ้าหน้าที่ (Magistrate) เป็นนายอำเภอ ทำหน้าที่ “ดุจบิดามารดา” (Fu-mu kuan, father-mother official) ของประชาชน มีหน้าที่จัดเก็บภาษีอากร รักษาและเบี่ยงแบบแผน ความสงบภายใน สร้างและบำรุงการสาธารณูปโภคสาธารณูปการ เป็นตุลาการว่าด้วยความและเป็นผู้ตัดสินข้อพิพาทด้วยตัวเอง ที่มิได้เป็นคดีความ ผู้นำเจ้าหน้าที่และคณะเจ้าหน้าที่คือองค์กรกลุ่มที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด และมีความเป็นอิสระมากในการปกครอง ประชาชนติดต่อ กับรัฐโดยผ่านองค์กรกลุ่มนี้ การปกครองส่วนท้องถิ่นระดับอำเภอจะเปรียบประดุจกระดูกสันหลังของระบบการปกครอง¹⁸ การกิจสารพัดเป็นงานหนักที่ทำให้ผู้นำเจ้าหน้าที่หรือนายอำเภอต้องมีความทำงานส่วนตัวด้วยเพื่อช่วยงานด้านการคลัง กฎหมายและภาษี และต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นซึ่งมีผู้ดูแลภาษาชนเป็นผู้นำ

ผู้ดีคือ ผู้นำท้องถิ่น ส่วนใหญ่มาจากตระกูลที่มีความมั่งคั่งและมีอำนาจอิทธิพลมาก ได้ช่วยเหลือราชการในการต่าง ๆ ที่สำคัญคือ กิจการบ้านเมืองทั้งพลเรือนและทหาร การสำรวจสำมะโนครัว การจัดเก็บภาษีอากร การตั้งพิธีกรรมและพิธีการ การจัดตั้งกองกำลังกึ่งทหาร (Militia) ประจำถิ่น การรักษาความสงบภายใน และการสร้างและบำรุงการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ แม้การกิจจะหนักมากและมิได้รับเงินหรือผลประโยชน์ตอบแทนจากรัฐ ผู้นำท้องถิ่นสามารถจะหารายได้จากการเก็บภาษีอากรส่วนเกินโดยทำหน้าที่เลือกเป็นเจ้าภาษีนายอำเภอ การช่วยราชการเป็นการเพิ่มพูนฐานะอำนาจและอิทธิพลของตนด้วยโดยปริยาย อาจจะกล่าวได้ว่า ปัญญาชนในท้องถิ่นคือผู้ปกครองที่แท้จริงให้แก่ส่วนกลาง

นอกจากปัญญาชนที่ช่วยราชการแล้ว รัฐยังได้กำหนดให้ตำบลหมู่บ้าน เป็นพื้นที่บริหารย่อย (Sub-administrative Units) ที่ปกครองตนเองและรับผิดชอบความประพฤติร่วมกันต่อรัฐ รัฐได้อี้อ่อนนายให้ช่วยเหลือความเป็นอยู่ที่พอยังชีพตนเองได้ และรัฐสามารถควบคุมประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างแนบแน่นและผ่อนหนักเป็นเบาจนดูเหมือนประชาชนมีความเป็นอิสระ แต่โดยเนื้อแท้แล้ว รัฐยังคงควบคุมประชาชนไว้ได้โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเองในท้องถิ่น องค์กรเหล่านั้นล้วนมีทดลองกันมาแล้วในอดีต แต่ราชวงศ์ชิงได้ใช้องค์กรจัดตั้งเหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพดีกว่าอดีต องค์กรจัดตั้งที่สำคัญคือ ระบบเปาเจี้ย (Pao-chia system) และระบบหลีเจี้ย (Li-chia system) ซึ่งล้วนกันเนิดมาจากระบบครอบครัว ระบบเปาเจี้ยจัดตั้งครอบครัว 10 ครอบครัวเรือนเท่ากับ 1 ไฟ (p'ai) 10 ไฟ = 1 chia หรือ 1 หมู่บ้าน 10 chia = 1 เปา (pao) หรือ 1 ตำบล ดังนั้น ตำบลหนึ่งจึงมี